

ОБРАЗ ФІЛОСОФІЇ В ОПОВІДАННІ ГЕРМАНА МЕЛВІЛЛА «КУ-КУ-РІ-КУ! або РАДІСНИЙ КРИК БЛАГОРОДНОГО ПІВНЯ БЕНЕВЕНТАНО»

Творчість видатного американського письменника Германа Мелвілла (1819–1891) заведено вважати глибоко філософічною. У своїх творах він часто згадує різноманітні філософські та релігійні традиції, твори, постаті, ідеї тощо. Однак специфічна філософська позиція самого письменника досі залишається недостатньо дослідженою. Серед його творів одним із ключових у цьому плані є оповідання «Ку-ку-рі-ку! або Радісний крик благородного півня Беневентано» (1853). В ньому міститься Мелвіллова реакція на низку ідей представників американського трансценденталізму Ральфа Волдо Емерсона (1803–1882) і Генрі Девіда Торо (1817–1862), зокрема на запропоноване останнім порівняння призначення філософії з ранковим криком півня. В Україні це оповідання майже зовсім невідоме. Намагаючись реконструювати позицію Мелвілла, автор статті відтворив контекст появи твору, здійснив широкий огляд наявної дослідницької літератури, а також підготував робочий переклад оповідання українською. У статті послідовно наведено і прокоментовано цей перекладений текст, прояснено його зв'язок з ідеями Торо і Емерсона, творами інших авторів і самого Мелвілла, його біографією тощо. Здійснений у такий спосіб текстуальний та інтертекстуальний аналіз дає змогу продемонструвати обмеженість поширеної думки, згідно з якою «Ку-ку-рі-ку!» є лише сатирою, спрямованою виключно на дискредитацію трансценденталізму і образу філософії, запропонованого Торо. Насправді у цьому оповіданні знайшла прояв загальна настанова, яка характерна для творчості Мелвілла в цілому і яку можна розглядати як його філософську позицію або його філософський метод чи техніку філософування. Ця техніка полягає у послідовному скептицизмі стосовно різноманітних вірувань, переконань і тверджень, зокрема власних. Її систематичне запровадження веде до демонстрації універсальної амбівалентності. Відповідно до цієї настанови Мелвіллів розгляд ідеї Торо про півня як символу філософії виявляється водночас її критикою і апологією.

Ключові слова: філософія, історія філософії, американська філософія, американський трансценденталізм, історія ідей, інтелектуальна історія, біографічний підхід, філософія і література, текстуальний і інтертекстуальний аналіз, витлумачення тексту, герменевтика, філософський переклад, скептицизм, віра, довіра до себе, непокора, Генрі Девід Торо, Ральф Волдо Емерсон, Герман Мелвілл.

Герман Мелвілл (1819–1891) — класик американської літератури, твори якого містять величезну кількість прямих ремінісценцій і різною мірою явних або завуальованих алюзій на різноманітні історичні події і фігури, художні твори і сюжети, психологічні закономірності і мотиви, релігійні образи і символи, філософські традиції, постаті, ідеї, концепти тощо. Щойно беручись до огляду його спадщини і окреслюючи її визначальні риси, майже всі дослідники, зокрема й автори передмов до українських перекладів його найвідомішого твору — великого американського роману про Білого Кита («Мобі

Дік») ¹, звертають увагу на її беззаперечну і багатобічну філософічність (див., наприклад: Ковальов, 1984; Горенко, 2011). Тим не менш навіть на батьківщині Г. Мелвілла, де його творчість високо шановано і детально досліджено, питання щодо її філософічності, дотичності власне до філософії залишається доволі проблематичним.

¹ Уперше опубліковано у 1851 р. (Melville, 1851). Існує величезна кількість перевидань цього твору, чимало екранізацій і перекладів багатьма мовами. Українською — під назвою «Мобі Дік, або Білий Кит» — його на поточний момент перекладено вже тричі — в 1984, 2011 і 2018 рр., перекладачі відповідно Ю. Лісняк, Д. Радієнко, О. Абраменко і О. Яцина (Мелвілл, 1984; 2011; 2018).

Ба більше, як нещодавно зазначив один із лідерів сучасного американського неопрагматизму Корнел Вест, ситуацію з філософським визнанням великого письменника взагалі має бути схарактеризовано як катастрофічну: для американської академічної філософії його майже не існує, і це при тому, що загалом нинішній період в історії, культурному та політичному житті Америки, на його думку, з повним правом можна назвати епохою Мелвілла, адже цьому періоду властиве різке загострення помічених ще останнім кризових тенденцій (McCall & Nurmi, 2017, p. 213).

Цю алармістську заяву К. Вест зробив у післямові до нещодавно виданої колективної монографії «Мелвілл серед філософів» (McCall & Nurmi, 2017). Окрім неї, напередодні 200-річчя від дня народження письменника (2019 р.) вийшло ще кілька масштабних досліджень. У них, фактично кажучи, здійснено спробу заповнити прогалину, окреслену К. Вестом: світоглядні пошуки Мелвілла розглянуто у широкому історико-філософському контексті (див., наприклад: Arsić & Evans, 2017; Cook & Yothers, 2017; Jonik, 2018a). У спадщині автора «Мобі Діка» є значущі перетини з ідеями представників різноманітних філософських традицій давніх і новітніх часів, Європи і Америки, як-от: античний кінізм, атомістика Демокрита, ідеалізм Платона, середньовічний сцієнтизм (Роджер Бекон), ренесансний скептицизм (Мішель Монтень), раціоналізм і політична філософія Нового часу (Рене Декарт, Бенедикт Спіноза, Томас Гоббс), німецький філософський песимізм XIX ст. (Артур Шопенгауер, Фрідріх Ніцше), феноменологія Едмунда Гусерля і філософія мови Людвіга Вітгенштайна, американський трансценденталізм (Ральф Волдо Емерсон і Генрі Торо), прагматизм (Вільям Джеймс) і неопрагматизм (Стенлі Кейвел). Показано, що ідеї Мелвілла перегукуються з такими популярними у новітні часи напрямками філософських і гуманітарних розвідок, як геофілософія і екофілософія, постколоніальні і гендерні студії, критика расизму тощо. Продемонстровано, зокрема, що для континентальної філософської традиції особливо великого значення набуло оповідання Мелвілла «Писар Бартлбі» (Melville, 1853b), яке стало об'єктом глибокого прочитання і відправним пунктом для власних рефлексій таких європейських філософів другої половини XX — початку XXI ст., як Жак Деріда, Морис Бланшо, Жиль Дельоз, Жак Рансьєр, Джорджо Агамбен і Славој Жижек². І це далеко

не усі з можливих перетинів. Наприклад, як зазначає автор однієї з рецензій на книжку «Мелвілл серед філософів», більшої уваги заслуговують ідейні зв'язки Мелвілла ще з низкою мислителів і філософських традицій: Вольфганг Гете, Георг Гегель, шотландська філософія здорового глузду тощо (Jonik, 2018b).

Однак серед усієї множини можливих філософських паралелей є одна, яку і історично, і географічно, і персонально можна вважати найближчою до Г. Мелвілла. Йдеться про самотню версію філософського трансценденталізму, яка зародилася на американських теренах у перші десятиліття XIX ст. і сягнула найбільшого розквіту у 1830–1840-ті рр. Центром розвитку цієї інтелектуальної течії стало місто Конкорд у штаті Массачусетс, де жили її основні представники — Ральф Волдо Емерсон (1803–1882) і його найвідоміший послідовник Генрі Торо (1817–1862). У Конкорді також подовгу жив відомий американський письменник Натаніель Готорн (1804–1864). Він підтримував дружні стосунки як з Емерсоном, так і з Торо (див., наприклад: Mariotti, 2013, p. 186), однак у 1852 р. опублікував роман «Блайтдейлський романс» (Hawthorne, 1852), де у сатирично-критичному ключі зобразив запровадженій прихильниками трансценденталізму на початку 1840-х соціальний експеримент зі створення самоврядної земельної колонії (комуни) на базі розташованої неподалік від столиці Массачусетса (Бостон) ферми Брук (Brook Farm).

Особисто Г. Мелвілл розпочав свою літературну кар'єру у середині 1840-х рр., тобто якраз під час розквіту трансценденталізму. Він народився, провів значну частину свого життя та помер у Нью-Йорку, але у 1850–1863 рр. жив неподалік від Конкорда — у місті Піттсфілд, що теж у штаті Массачусетс. Саме там він опублікував «Мобі Діка» і присвятив його Натанієлеві Готорну, з яким близько приятелював. Із головним представником трансценденталізму він уперше зустрівся на початку 1849 р. в Бостоні, коли відвідував одну із лекцій, читаних там Р. Емерсоном. Як зазначають сучасні дослідники, з висловлювань Мелвілла про це знайомство, зроблених за кілька днів по тому (в приватному листуванні), випливає, що враження були суперечливі: з одного боку, думки конкордського мислителя виявилися не такими туманними і зарозумілими, як він очікував; Мелвілл навіть визнав, що вважає того блискою і великою людиною; з іншого боку, він у доволі саркастичній манері підкреслив, що вважає Емерсонову філософію надто піднесе-

² Значення цього оповідання для представників континентальної філософії спеціально досліджено у: (Atell, 2013).

ною, наївною і нездатною проникнути у низькі, темні сфери реальності (Myerson, Petrulionis, & Walls, 2010, pp. 607–609).

В одному із нещодавно опублікованих досліджень (Yalçın, 2019) було здійснено спробу показати, що суперечливість у ставленні до трансценденталізму знайшла також прояв і в опублікованому за два роки після прослуховування лекції Р. Емерсона романі про Білого кита. Основна теза цього дослідження полягає в тому, що серед головних героїв цього твору один — капітан Ахав, на чолі з яким китобійне судно «Пекод» веде затяжне, навіть оскаженіле і, врешті-решт, фатальне полювання на величезного кашалота, — є уособленням настанови, яку можна назвати антитрансценденталістською, тоді як другого — юнгу, якого звать Ізмаїл і який пристав до екіпажу майже випадково, — можна розглядати як виразника ідей, близьких до філософії Емерсона. Є дослідники, які знаходять перетини з Емерсоновим трансценденталізмом також і у багатьох інших творах Мелвілла, зокрема у романах «Марді» (Melville, 1849a), «Редберн» (Melville, 1849b), «Білий бушлат» (Melville, 1850), «П'єр, або Неоднозначності» (Melville, 1852) та «Дурисвіт» (Melville, 1857)³. Варто зазначити, однак, що суперечливе ставлення до трансценденталізму, яке виникло у Мелвілла одразу після знайомства з Емерсоном, виявилось дуже стійким. Загалом у рамках американського мелвіллознавства панує думка, згідно з якою ідеї Емерсона одночасно як приваблювали, так і відштовхували Мелвілла: приваблювали передовсім наявні у першого «погляди на мистецтво і творчість та нонконформізм, натомість відштовхували абстрактність, аскетизм, надмірний оптимізм, а також погляди на долю та необхідність» (Mariotti, 2013, pp. 162–163).

На поточний момент одне лише вивчення зв'язків Мелвілла з трансценденталізмом має тривалу історію, охоплює великий масив питань і вже встигло породити доволі розлогу бібліографію. Однак у контексті подібних розвідок особливе значення мають два короткі оповідання, написані Мелвіллом у 1853 р. Це історія про писаря Бартлбі, про яку вже йшлося, а також оповідання під назвою «Ку-ку-рі-ку! або Радісний крик благородного півня Беневентано» (Melville, 1853a). Як зазначено в (Mariotti, 2013,

pp. 163–164), в обох творах можна помітити Мелвіллову реакцію на важливу як для Р. Емерсона, так і для Г. Торо ідею духовного пробудження (awakening), в обох можна також знайти алюзії на принцип «довіри до себе» (self-reliance), що був одним із ключових для Емерсона, і принцип громадянської непокорності (civil disobedience), висунутий і активно обстоюваний Г. Торо. Однак «Бартлбі» розглядається передовсім як Мелвіллів відгук на ідеї Емерсона, тоді як «Ку-ку-рі-ку!» — як його реакція щодо ідейних пошуків Торо. Літературні долі цих творів теж у чомусь схожі, а в чомусь дуже різні. Обидва спочатку було опубліковано анонімно: «Бартлбі» — у двох випусках журналу *Putnam's Magazine* за листопад і грудень 1853 р. (Melville, 1853b), а «Ку-ку-рі-ку!» — у грудневому числі журналу *Harper's Magazine* за той самий рік (Melville, 1853a). За три роки «Бартлбі» (з певними змінами) було опубліковано в авторському збірнику Мелвілла «Оповідки на веранді» (Melville, 1856a), і відтоді твір багато разів перевидавали, перекладали, інтерпретували та екранізували. Оповідання «Ку-ку-рі-ку!» за життя його автора не перевидавали жодного разу, і воно повернулося із забуття лише завдяки публікації у збірнику «Стіл із яблуневого дерева та інші начерки», виданому за три десятиліття після смерті письменника (Melville, 1922). Та навіть і після того це оповідання, якщо порівнювати його з «Бартлбі» та багатьма іншими творами Мелвілла (особливо, звісно, з «Мобі Діком»), залишається значно менш відомим: його куди як рідше перевидають, досліджують, перекладають чи навіть згадують⁴.

Проблемою залишається не тільки популярність цього твору, а й питання, як саме «Ку-ку-рі-ку!» стосується філософії Генрі Торо. З одного боку, існує давня і поширена традиція розглядати це оповідання виключно як комічну сатиру чи навіть бурлеск, спрямований проти трансценденталізму і передовсім ідей Торо (найвідоміший вияв цієї позиції: Oliver, 1948; див. також: Stein, 1959; Green, 1965, pp. 108–112; Emery, 1982; Rosenblum, 1986). З іншого боку, наприкінці 1960-х років з'явилася стаття авторитетного дослідника (Moss, 1968), який наголошував на тому, що «Ку-ку-рі-ку!» — це зовсім не другорядний комічний опус, який має суто антитранс-

³ Поширеною є думка, згідно з якою прототипами для двох дійових осіб у цьому романі — Марка Вінсома та його учня Еґберта — стали Р. Емерсон і Г. Торо відповідно (бібліографію з цього приводу див., наприклад, у (Mariotti, 2013, pp. 186–187). Однак аналіз паралелей із трансценденталізмом, наявних у «Дурисвіті» та інших романах Мелвілла, — дуже широка тема, яка виходить за межі цієї статті.

⁴ Насправді в Україні спадщина Г. Мелвілла загалом відомо не дуже добре. Окрім «Мобі Діка», українською поки видано лише ще один його твір — повість «Біллі Бад, формарсовий матрос» (Мелвілл, 1977). Однак, скажімо, про «Бартлбі» — завдяки його великій популярності у світі — у нас все ж таки знають і часто згадують, зокрема у підручниках (див., наприклад: Наливайко & Шахова, 2001, с. 413). Про «Ку-ку-рі-ку!» в Україні навіть згадування знайти важко.

ценденталіське спрямування, а незаслужено недооцінений один із центральних творів Мелвілла. Ба більше, як показано в одному з новітніх досліджень (Mariotti, 2013, pp. 162, 176, 185–186), прямих підтверджень того, що це оповідання є реакцією Мелвілла саме на ідеї Г. Торо, взагалі немає. Немає навіть достовірної інформації стосовно того, чи зустрічався його автор із Торо особисто. Відомо, що того ж року, коли він відвідав лекцію Р. Емерсона, Торо випустив книжку «Тиждень на річках Конкорд і Меримак» (Thoreau, 1849a), а Мелвілл позичив її у Еверета Дайкінга, редактора одного із впливових літературних видань, який був доволі критично налаштований щодо трансценденталізму. Ще відомо, що у *Putnam's Monthly Magazine* за 1853 р., окрім «Бартлбі», було опубліковано також три глави (під однією назвою — «Експедиція до Канади») з есею «Янки в Канаді», який Торо написав у 1850 р., але видали повністю лише після його смерті (Thoreau, 1866).

Незважаючи на те, що саме із творів Торо Мелвілл справді прочитав, не можна заперечувати, що загалом із діяльністю та ідеями трансценденталістів він був доволі добре знайомий. За тих часів, коли він формувався як письменник і власне писав «Ку-ку-рі-ку!», вони викликали широкий інтерес і жваве обговорення в його колі (Oliver, 1948, p. 204). Зокрема Мелвілл цілком міг бути знайомий з ідеями, які Торо висловив у есеї «Піші прогулянки». Твір було опубліковано лише у 1862 р. (Thoreau, 1862), однак він базувався на однойменній лекції, прочитання якої уперше відбулося в Конкорді у 1851 р. і відтоді повторювалося рекордну кількість разів — дев'ять. Як вважає один із дослідників (Stein, 1959, pp. 218–219), «Ку-ку-рі-ку!» є реакцією передовсім на наявне в «Прогулянках» дуже оптимістичне порівняння філософування з ранковим кукуріканням півня: «Якщо наша філософія не чує кукурікання (курсив мій. — В. М.)⁵ півня на кожному пташиному дворі в нашій окрузі, — твердив Торо, — вона застаріла. Цей

⁵ Для позначення кукурікання півня Г. Торо вживає дієслово *to crow*. Саме *to crow* і близькими до нього словами (*crowing, cockerow*) користується також Г. Мелвілл — як у назві оповідання (*Cock-A-Doodle-Do! or, The Crowing of the Noble Cock Benevenuto*), так і скрізь по тексті. Українською *to crow* можна перекласти просто як «кукурікати» або «кричати ку-ку-рі-ку», але воно також означає «видавати радісні звуки», «лікувати». Оскільки назва оповідання починається з «Cock-A-Doodle-Do!», тобто власне з «Ку-ку-рі-ку!», наявне далі слово *crowing*, щоб уникнути повторення, передане не так, як у щойно процитованому уривку з Торо («кукурікання»), а як «радісний крик». Крім того, оскільки безпосередньо у тексті Мелвілла радісність, тріумфальність крику благородного півня Беневентано додатково підкреслюється багато разів і в різні способи, *crowing* і *cockerow* перекладено там здебільшого просто як «крик».

звук зазвичай нагадує нам, що ми стаємо заржавілими й старими — як у тому, що робимо, так і в тому, як думаємо. Його філософія належить до новіших часів, порівняно з нашою» (Thoreau, 1862, p. 673).

Образ півня, як впливає вже з самої назви оповідання «Ку-ку-рі-ку! або Радісний крик благородного півня Беневентано», привертає увагу також і з боку його оповідача. Раніше вже було здійснено спробу продемонструвати, що порівняння філософування з кукуріканням півня має неабияке значення не тільки у контексті спадщини самого Генрі Торо, а й для визначення природи філософування в цілому (Менжулін, 2020b). У цьому плані історико-філософський інтерес становить також і оповідання Г. Мелвілла «Ку-ку-рі-ку!». Однак бажання з'ясувати, як саме Мелвілл зобразив птаха, який став символом філософування для його сучасника Торо, теж наштовхується на низку утруднень. Річ передовсім у тім, що йдеться про художній твір⁶, у якому цікаві для нас міркування глибоко вплетені у дуже щільну тканину розповіді й усі елементи органічно пов'язані між собою. Це твір, написаний уже не зовсім звичною для наших часів мовою і, як і творчість Мелвілла загалом, є дуже гіпертекстуальним за своїм характером і тому насичений численними асоціаціями і метафорами. Якби вже існував літературний переклад цього твору українською, для реконструкції захованої в ньому позиції Мелвілла щодо «філософії півня» можна було б обмежитися цитуванням низки найбільш значущих фрагментів. Однак такого перекладу наразі немає. Отже, немає й того загального уявлення про це оповідання як ціле, яке є обов'язковою передумовою для розуміння будь-якого з його фрагментів. Ураховуючи це, є сенс спробувати відтворити весь текст українською, тобто зробити принаймні його робочий переклад, поступово прояснюючи, що саме і, власне, як саме в ньому говорить про півня. Саме це й робитимемо нижче: послідовно наводитимемо і коментуватимемо переклад оповідання, виконаний автором статті спеціально для цього мікродослідження⁷.

На самому початку оповідач «Ку-ку-рі-ку!» говорить про дуже сумний стан справ — як у світі загалом, так і у нього особисто:

⁶ На тому, що «Ку-ку-рі-ку!» є передовсім художньо-фантастичною вигадкою, наголошується у (Johansen, 2015).

⁷ Зробити цей робочий переклад більш літературним автору статті допоміг колега — досвідчений перекладач, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та релігієзнавства НаУКМА В'ячеслав Циба, який надав велику кількість урахований у тексті цінних порад, за що йому велика подяка.

Останнім часом по всьому світу було прикінчено⁸ чимало натхненних повстань проти негідних деспотизмів; так само чимало жажливих аварій, спричинених поїздами та пароплавами, прикінчили сотні натхненних мандрівників (у одній із таких аварій я втратив близького друга); мої особисті справи теж неабияк потерпали від деспотизмів, аварій і прикінчень, тож одного весняного ранку, охоплений такою сильною іпохондрією⁹, що не давала навіть заснути, я наважився прогулятися своїм пасовищем на схилі пагорба.

Усі негаразди, зі згадування про які починається оповідання, містять певні історичні та психологічні конотації, що мають велике значення з огляду на подальший розвиток сюжету. Щодо численних повстань, поразка яких важко вразила оповідача «Ку-ку-рі-ку!», то йдеться про хвилю демократичних революцій, яка увійшла в історію як «Весна народів»: вона охопила Європу у 1848 р., однак була придушена внаслідок політичної реакції. Також за часів написання «Ку-ку-рі-ку!» у США було чимало значних аварій на транспорті. Зокрема весною 1853 р. трапилися дві масштабні аварії на залізниці, які викликали великий суспільний резонанс (Cook, 2023, р. 68). У сприйнятті оповідача «Ку-ку-рі-ку!», як ми невдовзі побачимо, образ залізничного транспорту набуває по-справжньому монструозного вигляду.

Стосовно власного важкого стану, який оповідач характеризує як іпохондричний, у критичній літературі існує ціла низка інтерпретацій. Один із дослідників, зазначаючи, що сам Мелвілл мав досвід зіткнення з серйозними психічними розладами у власному найближчому оточенні (у його батька Алана і старшого брата Гансворта), вважає, що у оповідача «Ку-ку-рі-ку!» можна знайти ознаки біполярного (маніакально-депресивного) розладу (Thompson, 2003). Інший дослідник наголошує на тому, що іпохондрія оповідача означає депресію не лише на суто тілесному (*body*) або суто ментальному (*mind*) рівні, а повною мірою — як стан душі (*soul*) (Bardowel, 2009, р. 225). Існує також припущення, що цю депресію можна схарактеризувати як класичний стан «хворої душі» (*sick soul*), який нерідко передуює переживанню духовного навернення (Cook, 2023, р. 70). Про те, що саме в цьому оповіданні можна кваліфікувати як

прояв духовного навернення, ставатиме ясніше мірою розгортання сюжету, а поки оповідач, не жаліючи похмурих фарб і різких порівнянь, зображує, в якому катастрофічному стані перебував світ, країна, природа і він сам на момент описуваних подій:

Повітря дратувало своєю прохолодою і вологою. Схоже, земля була ще не випареною, скрізь із неї бризкали вогкі соки. Як міг я захистився від похмурого повітря своїм тонким двобортним пальто (шинель у мене була настільки довга, що я використовував її, лише коли їхав на підводі) і, розсерджено встромивши свого посоха з крабової яблуні у багnistий ґрунт, нахилив свою похмуру фігуру для крутого підйому на пагорб. У цій важкій позі моя голова геть схилилася до землі — так, ніби я бився нею об світ. Запримітивши це, я лише моторошно посміхнувся.

Скрізь були ознаки розколотої імперії. Стара і нова трава пнулися вгору разом¹⁰. У низьких болотистих затінках свіжість прозирала яскраво зеленою; вдалині, на горах, лежали легкі клаптики снігу, дивно розряджаючи їхні червонувато-коричневі схили; пагорби скидалися на тремтячих тигрових корів. У лісі було повно сухих гілок, зламаних березневими буреломами, а на молодих деревах лише почав пробиватися перший жовтуватий відтінок цвітіння.

Я на мить присів на дебелу гнилу колоду біля вершини пагорба, повернувшись спиною до густого гаю, а обличчям — до широкого розлогого кільця гір, які оточували пагористий, розмаїтий край. Уздовж підніжжя однієї великої гори бурхливо, ніби охоплена лихоманкою, текла річка, над якою — як її точна копія — струменів потік вологої імлі, який своїми звивами збігався з водою, що дала йому початок. Підступно, там-сям, у повітрі бриніли випари, наче покинуті або бездоглядні народи чи кораблі, або вщент промоклі рушники, розвішані для висихання на натягнутих хрест-навхрест білизняних мотузках. Над віддаленим селом, яке лежало в оточеному горами просвіті рівнини, великим навісом розкинувся рівний серпанок. То йшов із димарів щільний дим із домішками селянських надихів, якому не вдавалося розсіятись у затиску пагорбів. Дим був надто важким і щільним, щоби піднятися вище; так він і лежав поміж селом і небом, авжеж, ховаючи в собі багатьох хворих на завушницю та дітлахів із нудотою.

Я зміряв оком просторий гористий край, де там-сям були і гори, і село, і ферма, і ліси, і гаї, і струмки, і скелі, і завали; і мені спало на думку, що

⁸ Тут і нижче у цьому абзаці словами «прикінчено», «прикінчили» та «прикінчень» передано вжиті Мелвіллом словосполучення: «had... been knocked on the head», «had... knocked... on the head» і «knockings on the head» відповідно. «To knock (something) on the head» — ідіома (неформ.), якою передають призначення або зрив, зіпсування, руйнування чи знищення чогось.

⁹ У Мелвілла: *full of the hypoes*. Слово *hypoes* — скорочення від *hypochondria* (іпохондрія) (Johansen, 2015, р. 124).

¹⁰ У написаному за три роки після «Ку-ку-рі-ку!» оповіданні «Я і мій камін» Мелвілл знов удається до порівняння весни у природі з революційними процесами 1848–1849 рр. у Європі, які набули назви «Весна народів». Там він порівняв ріст весняної трави із народним повстанням в Угорщині, на чолі якого стояв Лайош Кошут (Melville, 1856b, р. 270).

людина на цій величезній землі лишає, зрештою, не такий уже й значний слід. А проте, земля свій слід на людині залишає. Якою ж жадливою була та аварія в Огайо, у якій мого хорошого друга і ще тридцять його попутників було скинуто у вічність волею тупоголового інженера, який не міг відрізати вентиль від димоходу. І та залізнична аварія, що сталася поруч, ось за тими горами, коли два потяги, ніби закохані, стрімко зіштовхнулись, вчепившись один в одного. Один із локомотивів — як облуплене пташеня — розтрощив салон пасажирського вагона поїзда, що йшов йому назустріч, і залишився всередині. Скільки ж благородних сердець, наречених і безвинних немовлят потрапили до неповороткого човна Харона, який переправив їх, усіх без багажу, до того краю, де все плавиться, мов у ливарні. Та яка користь з нарикань?! Який мировий суд вирішить цю справу? Тож нащо турбувати цим небеса? Хіба не вони визначають, що має статися, інакше-бо що б сталося без їхнього веління?!

Жалогідний світе! Хто візьме на себе клопіт наживати у ньому статки, не знаючи, скільки часу йому відведено, та ще й заради тисяч лиходіїв і ослів, що керують залізницями й пароплавами та незліченною кількістю інших насущних речей. Якби мене бодай на певний час зробили диктатором Північної Америки, я б їх вішав, розрубав навпіл і четвертував, підсмажував, пік і варив, тушкував, коптив на грилі та жер, як і індікоподібних бовдурів-кочегарів; я б пожбурих їх до паливні у Тартар!

Прикметно, що Генрі Торо також неодноразово згадував залізницю, описуючи свої екскурсії і прогулянки. У нарисах про подорожі до Канади та річками Конкорд і Меримак, які міг читати Мелвілл, описи цього досягнення цивілізації були доволі нейтральні. Однак у книжці про своє славетне усамітнення у лісі біля озера Волден ¹¹ (Thoreau, 1854), виданій за рік після «Ку-ку-рі-ку» і, відповідно, вже після описаних там жахливих аварій, Торо висловив глибоку стурбованість стосовно швидкого загарбання природи у залізничні тенета. Там він, як і Мелвілл, зробив це дуже виразно, але все ж таки у менш катастрофічних тонах ¹². Що ж до «Ку-ку-рі-ку!», то там

¹¹ Яке тривало (з перервами) з 1845 до 1847 рр.

¹² У «Волдені» про залізницю написано так: «Коли я бачу, як локомотив і вагони мчать у планетарнім русі... — дим майорить за ним стягом, золотими і срібними кільцями, мов ті пухнасті хмари, що розгортаються на світлі у високості, ніби призахідне небо стало літвесею цього мандрованого божка-хмародержця; коли я чую, як його форкання громом відлунює в пагорбах і потрясає землю в мене під ногами, а залізничний кінь видає дим і вогонь (хтозна, які то крилаті коні й вогнедишні дракони населятимуть новітню міфологію) — мені здається, що з'явилася нарешті порода людей, гідна того, щоб заселяти землю. Якби ж то це було правдою, і людство уярмлювало стихію задля шляхетних цілей! Якби хмара над локомотивом була потом від героїчного чину і приносила людству

ідеться про катастрофізм у ще одній сфері. Поступово, після тривалої емоційної «артпідготовки», з'ясовується, що окрім загального поганого самопочуття, важкого клімату (як у природі, так й у політиці) та жахливих транспортних аварій, є ще одна причина, яка робить стан оповідача геть нестерпним. Ідеться про відчуття власного безсилля внаслідок неспроможності виконати численні фінансові зобов'язання.

Великі покращення епохи! Овва! Називати вбивство й те, що прискорює смерть, покращенням! Хто хоче подорожувати так швидко? Мій дід не хотів, а він не був йолопом. Чуйте! Знов цей старий дракон — велетенський гедзь Молоха — пирх! пуфф! трр! — ось він мчить рівним чвалом крізь ці молоді ліси, як азійська холера, що галопує на верблюді. Оступись! Ось він мчить, найнятий вбивця! Монополізатор смерті! Воднораз суддя, присяжний і кат, чії жертви завжди гинуть без відхідної молитви. З відстані у двісті п'ятдесят миль цей залізничний біс реве, несучись землею: «Ще! ще! ще!». Нехай півсотні гір впадуть на нього! А якби впали, чом би їм не прибрати з собою меншого біса-здирника, мого кредитора, який лякає мене жахливіше за будь-який локомотив, — негідника з перекошеною щелепою, який, схоже, теж мчить залізничною колією і жене мене навіть у неділю, по дорозі до церкви і назад, всідається на одну зі мною лавку і, з удаваною ввічливістю, простягає мені відкритий у належному місці молитовник, тицяє мені під носа свій набридливий вексель, коли я у самому розпалі своєї набожності, і так проштовхується між мною та спасінням; і як тоді стримаєшся?!

Я не можу заплатити цій жадливій людині; утім, кажуть, що грошей ніколи ще не було так багато — вони є ліками для ринку; але завинить мене, якщо я можу отримати їх, хоча ніколи не було хворого, який би так потребував цього виду ліків. Брехня! Грошей не так багато — промацайте мою кишеню. Еге ж! Ось порошок, який я збирався надіслати хворій дитині з халупи землекоп-ірландця. У малюка скарлатина. Подейкують, кір теж шириться країною, і натуральна віспа, і вітряна віспа, а це шкідливо для дітей, у яких ріжуться зуби. І врешті-решт, припускаю, що багато бідолашних малюків, зазнавши цих негараздів, швидко згасли; вони пережили кір, паротит, круп, скарлатину, вітряну віспу, холеру, літню діарею абощо, й даремно! Йой! Ревматизм крутить мені праве плече. Я підхопив його якось вночі на Норт Рівер ¹³, коли на напхому-напханому кораблі поступився спальним місцем хворій дамі й залишився

стільки ж користі, як пар над рільничими угіддями, то стихії і сама природа радо допомагали б людям у їхніх справах» (Торо, 2020, с. 186–187).

¹³ North River — альтернативна назва південного закінчення річки Гудзон (Гадсон) на околицях Нью-Йорка.

на палубі до ранку у мряку. Отака дяка за благодійність! Болі! Відбивайтеся ж, ревматики! Не кажіть, що було б гірше, якби я злодійськи убив ту пані замість того, щоб заприятелювати. Розлад шлунку — він мене теж непокоїть.

Однак саме в той момент, коли ситуація видається вже абсолютно безнадійною, раптом лунає голос, який несе надію на спасіння:

Агов! Ось і дворічні телята, яких після піврічного холодного годування вивели з хліва на пасовисько. Який напrawdę жалогідний вигляд! Справжня відлига після важкої зими; кістки стирчать, як лікті; постьобані дивною речовиною, засохлою у них на боках, як шари млинців. Волосся також досить прим'яте, там-сям; а де немає млинців чи прим'ятості, це виглядає як затерті боки брудних старих ковтунів. Насправді це не шість дволіток, а шість бридких старих ковтунів, які блукають на цьому пасовищі.

Чуйте! Іменем Юпітера, що це? Гляньте! Навіть ковтуни нашорошують свої вуха на це, стоять і вдивляються донизу — в он ту гористу місцевість. Чуйте ще! Як же ясно! Музично! Протяжно! Який тріумфальний подячний молебень півнячого крику! «Слава у вишніх Богу!»¹⁴ Він говорить саме ці слова так ясно, як не мовив ще жоден півень у цьому світі. Раптом мені знову ліпшас. А все ж, не так уже й імлісто. Ось і Сонце визирає; я зігріваюсь.

Чуйте! Ізнов! Коли ще над землею розливавсь такий благословенний півнячий крик! Ясний, пронизливий, рішучий, запальний, повний потіхи, переможний. Ясно сказано: «Ніколи не втрачай надію!»¹⁵ Це дивовижно, друзі, еге ж?

Мимохіть я відчув, що, охоплений ентузіазмом, звертався до дворічних теляток; а це доводить, що наша справжня природа іноді безтямно зраджує себе. Бо яким дворічним дитям, та ще й телям, та ще й на вершині пагорба, був я сам, впавши у надуму, коли там у низині півень нерозважливо й безкопійки, з безугавно навислою над ним смертю, якою йому щомиті грозить його голодний господар, видає крик — як справжній лауреат, що святкує славу перемогу у Новому Орлеані¹⁶.

Оповідач відчуває, що йдеться про щось абсолютно екстраординарне, щось таке, чого йому в тутешньому житті дуже бракувало. За першим бурхливим захопленням приходиться також і

перше занепокоєння, чи справді всесильним є цей дивовижний півень. Однак сумніви швидко розсіюються: півнячий крик повертає оповідачеві не тільки апетит, а й сили дати відсіч ненависному здирнику, який ставить під сумнів його платоспроможність:

Чуйте! Аж ось ізнов! Друзі мої, то, певно, Шанхай¹⁷; жоден тутешній півень не зміг би закричати так радісно й відчайдушно. Авжеж, друзі мої, то властиво Шанхай породи Китайського Імператора. Але мої друзі ковтуни, яких нарешті стривожили ті галасливо-переможні тони, тепер дременули геть, граючи у повітрі хвостами й незграбно дригаючи копитами так, що унаочнили, якими нелегкими були для них попередні пів року.

Чуйте! Аж ось ізнов! Чий це півень? Хто тутечки може дозволити собі купити такого дивовижного Шанхая? Благословення мені — аж кров вдарилася в голову — я відчуваюся несамовито. Ова! Стрибати на цій гнилій старій колоді, махати ліктями і самому закричати? І саме зараз, *впавши у сум* (курсив мій. — В. М.)¹⁸. І все це лише від півнячого крику. Чудернацький півень! Але увага: цей друзяка тепер кукурікає найпожадливіше¹⁹; проте ще тільки ранок; побачимо, як він кричатиме опівдні та під вечір. Зважте на те, що найпожадливіше півні кукурікають на світанку. Зрештою, їхня сміливість нетривка. Атож, навіть півні мусять піддатися всесвітнім чарам скорботи: спершу радісні, потому зажурені.

¹⁷ *Shanghai* — назва великих і масивних курей, імпортованих до США з китайського Шанхаю у 1840-ві роки. В Америці з них вивели спеціальну породу «брама» (англ. *Brahma*), яка від 1850-х (коли написано оповідання «Ку-ку-рі-ку!») і аж до 1930-х років була основною м'ясною породою у США.

¹⁸ У Мелвілла: *in the doleful dumps*, буквально: «у сумних звалищах», або «на сумних смітниках». Словосполучення *doleful dumps* трапляється у «Ку-ку-рі-ку!» ще двічі, зокрема наприкінці оповідання (див. нижче, скрізь виділено курсивом), тобто має зовсім непохідне значення. Це може бути додатковим аргументом на користь того, що оповідання є реакцією на ідеї Г. Торо, зокрема на його ідею про півня як символу філософії. Дослідники (див., наприклад: Stein, 1959, p. 218; Mariotti, 2013, pp. 177–180) звертають увагу на те, що це словосполучення вжито також у його «Прогулянках», причому майже одразу після наведеної вище цитати щодо власне півня як символу філософії. Сказавши, що філософія, якщо вона не чує кукурікання півня, є застарілою, Торо також зазначив, що коли він, впавши у сум (*in doleful dumps*), раптом чує крик півника (*cockrel crow*), йому одразу спадає на думку, що все ж таки є «один із нас», і від цього стає краще (Thoreau, 1862, pp. 673–674).

¹⁹ У Мелвілла: *most lustily*. Прислівник *lustily*, прикметник *lusty* та іменник *lustiness* ужито в оповіданні багато разів, і вони явно мають неабияке значення для характеристики півня. *Lusty* може означати: *здоровий, дужий; міцний; сильний; кремізний*, але також і *хтивий*. *Lustily*, окрім *сильно, міцно, з силою*, може мати такі значення: *з жадобою, з пожадливістю, похитливо*. Враховуючи це розмаїття, а також контекст оповідання, ми використовуємо у відповідних випадках прислівник *пожадливо*, прикметник *дужий* та іменник *дужість*. Вживання прислівника *lustily* у зв'язку із півнем можна зустріти й у Г. Торо. Як зазначає коментатор до сучасного академічного видання «Волдена», цим словом Торо хотів передати, що півневі притаманна як загальна енергійність (дужість), так і власне сексуальна пожадливість (Thoreau, 2004, p. 82).

¹⁴ У Мелвілла: *Glory be to God in the highest!* — англословна версія слів з першого рядку хвалебного християнського гімну *Gloria in excelsis Deo* («Слава во вишніх Богу»).

¹⁵ У Мелвілла: *Never say die!* (дослівно: «Ніколи не кажи померти!»), або «Ніколи не кажи смерті так!») — ідіома, яку використовують для заохочення когось продовжувати щось, зберігати надію. Як зазначено у (Cook 2023, p. 70), в оповіданні Мелвілла цей вислів відсилає до центральної християнської доктрини про воскресіння тіла та безсмертя душі.

¹⁶ Американське місто Новий Орлеан здавна славиться своїми музичними традиціями, зокрема фестивалями.

...«Прекрасним ранком
Ми, прекрасні дужі півні, утішно починаємо
кричати;

Та вечір настає, і кричимо не так охоче,
Бо з ним приходять зневіра й навіженство».

Поет, пишучи це ²⁰, мав на увазі саме цього Шанхая. Але заждіть. Ось він укотре заливається, у десятеро багатше, гучніше, довше, безстыдніше і радісніше, ніж досі! На ділі той дзвін треба було б зняти, а цього Шанхая поставити на його місце. Таке кукурікання розвеселило би цілий Лондон, від Майл-Енда (який зовсім не «енд») до Примроуз-Гілл (де немає ніяких «примроз») ²¹, водночас розсіявши тамтешню мряку.

Що ж, цей ранок уперше за тиждень пробудив у мене апетит. Хотів сказати: чай і тост; але наважуся на каву та яєшню — ні, на коричневий стаут ²² і біфштекс. Хочеться ситної поживи. Аж ось і потяг: білі вагони миготять між дерев срібною жилою. Як бадьоро стрекотить парова труба! Пасажирам весело. Махають хустинкою — їдуть до міста скуштувати устриць, навідати друзів і завітати до цирку. Погляньте, який там туман, які м'які кучері хвилями лягають на пагорби, і сонце обплітає їх променями. Подивіться на лазуровий димок села — ніби лазуровий навіс над весільним ложем. Як яскраво виглядає край там, де річка розлилася луками. Стара трава має поступитися новій. Що ж, прогулянка йде мені на користь. Удома поглинаю біфштекс і відкорковую пляшку коричневого стауту; і коли кварту стауту допито, я почуватимусь хоробрим, як Самсон. Хоча треба зважити й на те, що може нагрнути той здирник. Я просто піду в ліс, наріжу дубину і, іменем Юпітера, віддубасю його, якщо він сьогодні вимагатиме сплати.

Чуйте! Знов цей Шанхай. Він каже: «Браво!». Він каже: «Дубась його!».

Ех, хоробрий півню!

Цілий ранок я почувався на диво піднесеним. Здирник подзвонив об одинадцятій. Я наказав хлопцеві Джейку ²³ викликати здирника до мене.

²⁰ Наведені вище рядки вигадав Мелвілл, і їх більше ніде не зазначено. Припускають, що в них можна знайти елементи пародії на поему англійського поета-романтика Вільяма Вордсворта «Рішучість і незалежність» (*Resolution and Independence*, 1802) (Chase, 1949, p. 163; Bohm, 2007). Однак існує також і критичний аналіз цього припущення: <https://houseofjim.com/archives/cockforallseasons.html#note2>.

²¹ Мелвілл грає з назвами двох топосів у сучасному йому Лондоні — *Mile-End* і *Primrose-Hill*. *Mile End* — район у центральній частині міста, назва якого виникла ще тоді, коли це була далека околиця Лондона; походить від середньоанглійських слів *mile* (миля) та *ende* (край, кінець) і попервах означало «хутір за милю». *Primrose* — англійська назва рослини, відомої у нас як примула, або первоцвіт. Відповідна назва пагорбу (*Primrose-Hill*) траплялася ще у XV ст., однак згодом, уже після написання «Ку-ку-рі-ку!», поширилась хибна думка, ніби пагорб було названо на честь відомого британського політичного діяча Арчибальда Примроуза (1847–1929).

²² Сорт темного пива.

²³ У Мелвілла: *boy Jake*. Ім'я *Jake* — скорочена форма від *Jacob* (Яків). Докладніше про це нижче.

Сам я читав «Трістрама Шенді» ²⁴ і через це не міг спуститися до нього. Худорлявий негідник (худорлявий фермер — увийть собі!) увійшов і побачив, як я сиджу в кріслі, закинувши ноги на стіл, тримаючи в руці другу пляшку коричневого стауту і книжку перед очима.

— Сідайте, — сказав я, — я дочитаю розділ, а потім поговоримо. Прекрасний ранок. Ха! ха! — ось гарний жарт про моїх дядька Тобі та вдову Водмен! Ха! ха! ха! я вам прочитаю.

— У мене обмаль часу, опівдні я маю бути вдома.

— До біса ваші домашні справи! — сказав я. — Не насмігійте тут своїм старим тютюном, інакше я вас вижену.

— Сер!

— Дозвольте мені прочитати вам про вдову Водмен. Вдова Водмен сказала...

— Ось мій вексель, сер.

— Дуже добре. Просто скрутіть його, гаразд? Мені теж саме час покурити; і подайте вуглинка — гаразд? — ось з того вогнища!

— Мій вексель, сер! — сказав негідник, наливаючись гнівом і дивуючись з мого незвичного настрою (раніше я зблідло відвертався від нього), але наразі стримано, не виявляючи гостроти свого подиву. — Мій вексель, сер, — і він різко тицьнув ним у мене.

— Друже мій, — сказав я, — який чарівний ранок! Як мило виглядає наш край! Боже, ви чули зранку той дивовижний півнячий крик? Випийте келих мого стауту!

— Вашого? Перш ніж пропонувати людям свій стаут, сплатіть свої борги!

— Тож Ви думаєте, що я насправді не маю стауту, — сказав я, нарочито підіймаючись. — Я вас не дурю. Я покажу вам стаут кращої марки, ніж «Барклі енд Перкінс» ²⁵.

Без зайвих слів я схопив того нахабного дурня за ошмаття його пальта (а ошмаття для цього на цій худорлявій, пласкопузій нікчемі було вдосталь), ось так схопив його, зав'язав матроським вузлом, і, засунувши йому вексель між зубів, познайомив із краєвидом навколо моєї оселі ²⁶.

²⁴ Ідеться про гумористичний роман відомого англійського письменника XVIII ст. Лоренса Стерна «Життя і думки Трістрама Шенді, джентльмена» (*The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman*). У розмові зі здирником (див. нижче) оповідач згадуватиме двох героїв цього твору — дядька Тобі й удову Водмен.

²⁵ Імовірно йдеться про *Barclay Perkins Imperial Brown Stout* — відому марку темного стауту, яку виробляли у XIX ст. в Англії.

²⁶ Мотив викриття і покарання здирництва стає центральним в опублікованому за рік після «Ку-ку-рі-ку!» оповіданні «Людина-громовідвід» (перше видання — у серпневому випуску *Putnam's Monthly Magazine* за 1854 р., згодом це оповідання було внесено до збірника «Оповідки на веранді» (Melville, 1856a)). В ньому до оповідача додому заявляється торговець громовідводами, але господар викриває його справжній намір — нав'язати непотрібну продукцію — і викидає його за двері; і тим не менш, як із сумом визнається наприкінці оповідання, усі спроби переконати сусідів не піддаватися на брехливу саморекламу цього шахрая виявилися марними, й у

— Джейку, — сказав я, — пошукай у сараї мішок синьоносої картоплі²⁷. Тягни його сюди, а цього жебрака викинь геть; він виклянчував у мене копійки, а я знаю, що він може працювати, хоч і ледачий. Викинь його геть, Джейку!

О, зорі, що то був за крик! Шанхай так досконало видав переможну пісню і прославлення²⁸ — такий тріумфальний гук труби, що у мене насправді аж затремтіла душа. Здирник! — я б міг битися з армією таких, як він! Очевидно, Шанхай дотримувався гадки, що здирники з'явилися на світ лише для того, аби їх впинали, вішали, колодили, шарпали, душили, валили, прибивали, топили, дубасили!

Згадка про героїв роману Лоренса Стерна «Життя і думки Трістрама Шенді» з'являється у шойно відтвореному фрагменті не випадково. Дядько Тобі — невтомний вояк і дивак, який в одному з боїв отримав поранення в пах і після того, за порадою свого слуги, перебрався до села, де володів кількома акрами землі. Незважаючи на його давню боязнь жінок (підсилену через поранення), до Тобі залицяється закохана в нього вдова Водмен. Однак про всяк випадок, бажаючи переконатися в його чоловічій спроможності, вона хоче на власні очі побачити місце поранення. Замість цього він показує їй карту облоги міста, під час якої його було поранено. Сучасний дослідник вказує на імпліцитно наявну в Мелвілла паралель між, з одного боку, чоловічою неспроможністю дядька Тобі і нав'язливістю його шанувальниці вдови Водмен, а з іншого — нездатністю оповідача «Ку-ку-рі-ку!» сплатити борги нав'язливому здирнику, якому він замість цього пропонує послухати до болю схожу історію з роману Л. Стерна (Cook, 2023, pp. 71–72). Про те, що в основі переживань оповідача «Ку-ку-рі-ку!» лежить брак маскулітності (*masculinity*) чи навіть імпотенція (*emasculation*) і потреба цю слабкість подолати, в тій чи тій формі йдеться у багатьох інтерпретаторів оповідання (див., напр.: Dillingham, 1977, p. 61, 69).

Враховуючи те, що використання аналогії зі Святим Письмом — один із улюблених літературних прийомів Мелвілла, прикметно також, що продемонструвати свою чоловічу гідність і дати відсіч здирнику оповідачеві «Ку-ку-рі-ку!» допомагає хлопець на ім'я Джейк (*Jake*). Англій-

ською *Jake* — це скорочена форма від *Jacob* (Яків). Можливо, що тут ідеться про біблейського патріарха Якова (Ізраїля), який із ранніх років відчайдушно боровся за визнання, змагаючись зі старшим братом Ісавом, тестем Лаваном і навіть із самим Богом. З огляду на те, що персонаж на ім'я Джейк допомагає оповідачеві «Ку-ку-рі-ку!» тріумфувати у боротьбі зі здирником, заслуговує на увагу також й те, що, за однією із версій, біблейське ім'я *Яків* може походити від давньоєврейського коріння, яке означає як «слідувати, бути позаду», так і «витісняти, обходити, нападати, перемагати».

Багатогранну гру асоціацій також можна знайти й у тому, що перед тим, як викинути здирника з дому, оповідач просить Джейка притягнути із сараю мішок «синьоносої картоплі» (*bluenosed potatoes*). Слово *bluenosed* (буквально — «синьоносий»), у переносному значенні — особа, яка виступає за строгі моральні правила, налаштована надто пуританськи або вікторіанськи) у сполученні з *potatoes* (картопля) може означати дещо кумедне поєднання жебрацтва із амбітністю. Одне із перших застосувань вислову *blue nose* було у книжці канадського письменника і політичного діяча Томаса Чандлера Галібертона «Старий суддя, або Життя у колонії», яка з'явилася у 1849 р. (тобто за чотири роки до появи оповідання Мелвілла) і в авторській передмові до якої згадується «джентльмен, відомий у всій Америці за прізвиськом містер Синій Ніс, яке походить від найкращої картоплі, що має таке саме ім'я і про гарні якості якої він ніколи не втомлюється розповідати, турбуючись, як і більшість небагатих людей, за те, щоби якнайкраще продемонструвати те невеличке, що у них є» (Haliburton, 1849, p. VII)²⁹. На те, що відчуття власної неспроможності і потреба довести свою маскулітність у оповідача «Ку-ку-рі-ку!» має не тільки фінансові, а й сексуальні конотації, може вказувати також і той факт, що вже за тих часів існував особливий сорт картоплі — темно-фіолетового кольору. Його оригінальна назва — вітелот (*vitelotte*, вперше згадано у 1812 р.)³⁰ — походить від старофранцузького слова *vit* (пеніс), тобто, як і англійське *cock* (яке означає «півень», «півник»), а також уживається для позначення чоловічих статевих органів), має сексуальний підтекст. В англійській для позначення півня є також слово *rooster*, яке

подальшому той продовжив обдирати наївних мешканців округи, наживаючись на їхніх страхах.

²⁷ У Мелвілла: *bluenosed potatoes*. Докладніше про це йтиметься нижче.

²⁸ У Мелвілла: *such a perfect paeon and laudamus. Laudamus* — частина назви і початкових слів похвального християнського гімну *Te Deum Laudamus* — «Тебе, Бога, хвалимо», або «Тебе, Бога, прославляємо».

²⁹ Див. також: (Dow, 1999).

³⁰ Французькою: *Vitelotte* або *Vitelotte Noire*; інші варіанти назви: негритянка (фр. *Nègresse*), китайський трюфель (фр. *Truffe de Chine*) або синя французька трюфельна картопля (нім. *Blaufranzösische Trüffelkartoffel*).

такого підтексту не має, але в «Ку-ку-рі-ку!» півень — це виключно *cock*.

У тлумаченнях «Ку-ку-рі-ку!» як пародії на ідеї Торо зазвичай експлуатують цей сексуальний підтекст слова *cock*, хоча треба зазначити, що й сам Торо, порівнюючи філософію з півнем, теж говорив саме про *cock* і робив це цілком піднесено, без натяків на жаргонне значення. Наскільки дає змогу висновувати аналіз електронного видання повного зібрання творів Торо (Thoreau, 2013), в його спадщині загалом можна знайти тридцять вісім згадувань цього позначення півня, тоді як слово *rooster* він ужив лише одного разу — у щоденниковому записі, зробленому 21 лютого 1861 р., тобто на передостанньому році власного життя³¹.

Додаткові ознаки наявності у Мелвіллового півня сексуального підтексту ми побачимо дещо пізніше, коли в оповіді з'явиться той самий півень, ім'я якого винесено у заголовок, а також його власник. Натомість у фрагменті, який почнемо розглядати прямо зараз, можна буде помітити, як, насолоджуючись життєстверджувальним криком цього птаха ще здалека, оповідач «Ку-ку-рі-ку!» дає додаткові підстави порівнювати намальований ним образ півня з тим символом філософії, що зустрічаємо у Торо. Оповідач напругою називає свого пернатого «філософським півнем» і, відчуваючи від його крику величезний прилив сил, майже одразу пригадує такі ключові принципи філософії Торо і Емерсона, як *непоко-ра* і *довіра до себе* відповідно:

Коли я повернувся додому і радість від перемоги над здирником трохи вщухла, я віддався роздумам про таємничого Шанхая. Я і не уявляв, що почую його так близько від свого будинку. Стало цікаво, з чийого багатого двору він горлав. Та й не так легко він обірвав свої кукурікання, як здавалось, мав би. Цей Шанхай кричав принаймні до полудня. Чи буде він кукурікати цілий день? Я вирішив з'ясувати. Знову піднявся на пагорб. Тепер усю місцевість залило радісне сонячне світло. Скрізь навколо мене буяла тепла зелень. Стада були на полі. Пташки, які щойно прибули з півдня, безтурботно співали у небі. Навіть ворони каркали якось єлейно і були дещо менш чорними, ніж зазвичай.

Чуйте! Ось і півень! Як описати Шанхай крик у розпал дня! Порівняно з цим його кукурікання на світанку скидалося на шепіт. Це був найгучніший, найдовший і найдивовижніший музичний крик, який будь-коли потрясав смертного. Раніше

я чув багато півнячих криків, і багато прекрасних, але цей! Такий плавний і схожий самим своїм звучанням на флейту — такий стриманий у самому своєму радісному захопленні — такий величезний, щораз вищий, переповнений, піднесений, ніби виривався із закинутого далеко назад золотого горла. Він звучав не як дурне, самозакохане кукурікання якогось молодого і ледь досвідченого півника, який не знає світу і починає життя у зухвалому веселому дусі, перебуваючи у жалюгідному невіданні прийдешнього. Це не півень, який кричить безпорадно; це крик півня, який щось уже знав; крик півня, який боровся зі світом і взяв гору над ним, і вирішив кричати, хай навіть здійметься земля і впадуть небеса. Це був мудрий півень; непереможний півень; *філософський півень* (курсив мій. — В. М.); півень усіх півнів.

Я знову повернувся додому ще більш збдьореним, не відчуваючи страху. Я думав про свої борги та інші негаразди, про невдалі повстання бідних пригноблених народів за кордоном, про залізничні та пароплавні аварії, і навіть про втрату мого близького друга — про все це я думав із незворушним, доброзичливим захопленням власною *непокорю* (курсив мій. — В. М.), яке вражало. Я почувався так, ніби можу зустрітися зі Смертю, запросити її на вечерю та підняти разом із нею келих за Катакомби, маючи справжній вплив *довіри до себе* (курсив мій. — В. М.)³² і відчуваючись у повній безпеці.

Ближче до вечора я знову піднявся на пагорб, щоби дізнатися, чи справді славний півень залишиться у грі від сходу сонця і аж до його заходу. То була вечірня чи комендантська година! — вечірній крик півня виривався із потужної горлянки й наводнив землю, як Ксеркс зі *Сходу* (курсив мій. — В. М.) своїм двокрилим воїнством. То було чудо. Боже, що за півень! Того разу він дограв аж до нічлігу на курнику, можете мені повірити, перемігши день і залишивши у спадок на ніч відгомін тисячі своїх кукурікань.

Після несподівано міцного, освіжального сну я встав рано, відчуваючись, як пружина карети³³, — легким — еліптичним — летючим — плавучим, як осетровий ніс, — і, мов футбольний м'яч, понісся пагорбом. Чуйте! Шанхай піднявся раніше за мене. Рання пташка, яка впіймала хробака, дудить, як мисливський ріжок, що працює від двигуна, — дужий, голосний, суцільне радіння. З розкиданих ферм, відповідаючи на горління один одно-

³¹ Тим не менш деякі сучасні дослідники, говорячи про образ півня у філософії Г. Торо, уникають уживати слово *cock* і використовують замість нього *rooster*. Див., наприклад, назву статті: (Richardson, 2013).

³² У Мелвілла: *self-reliance*; саме цим терміном Ральф Волдо Емерсон позначав один із ключових принципів власної філософії, який українською зазвичай перекладають як «довіра до себе». Трошки вище, говорячи про непокору, оповідач «Ку-ку-рі-ку!» вживає слово *defiance*. У відомому есеї Генрі Торо про громадянську непокору, вперше опублікованому за чотири роки до оповідання Мелвілла (Thoreau, 1849b), непоко-ра передається словом *disobedience*, і саме в такому варіанті це поняття набуло статусу одного із ключових елементів його філософування. Однак загалом у творах Торо трапляється як *disobedience*, так і *defiance* (обидва по шість разів).

³³ У Мелвілла: *Carriage-spring*.

го, кукурікали безліч інших півнів. Але їхнє горлання скидалося на флажолети тромбонів. Раптово увірвавшись, Шанхай міг би залити усі їхні крики своїм панівним гуком. Але, здається, його ніщо не турбувало. Він не відповідав жодному іншому півню, а кукурікав сам по собі, власним робом, у самотній зневазі, незалежно.

О, хоробрий півню! — о, благородний Шанхай! — о, птаху, якого справедливо приніс у жертву непереможний Сократ на підтвердження своєї остаточної перемоги над життям.

І подумав я, що якщо живу в такий благословенний день, чи не піти мені пошукати Шанхая, щоби купити його, хоч би для цього довелося вкотре закласти власний масток.

Тепер я уважно прислухався, намагаючись з'ясувати, звідки лунав крик. Але це так заряджало і наповнювало, робило такою рясною і заливною всю атмосферу, що неможливо було сказати, з якої саме точки налетіла ця радість. Я лише зміг з'ясувати, що крик півня надходив зі *сходу* (курсив мій. — В. М.), а не із заходу. Потім я поміркував про відстань до нього. У цьому тихому та ще й прикритому горами краї звуку було чутно далеко. Крім того, горбистість поверхні та прилягання пагорба й долини до гір породжували дивні відлуння, і реверберації, і підсилення, і накопичення резонансу, дуже дивовижні для слуху та дуже загадкові для розуміння. Де причаївся цей доблесний Шанхай — ця пташка безжурного Сократа, — виведеного для півнячих боїв³⁴ грека, який помер невраженим? Де він причаївся? О, благородний півню, де ти? Прокричи ще раз, мій Бантаме³⁵! Мій княжий, мій імператорський Шанхай! Мій птаху імператора Китаю! Брате сонця! Кузене ве-

ликого Юпітера! Де ти? — аж ось ще крик, скажіть, скільки їх уже!

Чуйте! Гримить крик — як збірний оркестр півнів усіх народів. Але звідки? Там, але де? Відомо лише те, що він прийшов зі *сходу* (курсив мій. — В. М.).

Як бачимо, зазначивши, що крик філософського півня наповнює його такими близькими до американського трансценденталізму умонастроями, як *непогора* і *довіра до себе*, оповідач порівнює цього непокірного птаха також і з філософом Сократом. Ця аналогія може бути наряду пов'язана з образом грецького мислителя у тому вигляді, в якому він сформувався задовго до Р. Емерсона і Г. Торо, зокрема — з відтвореними у Платоновому «Федоні» останніми словами Сократа, в яких містилося прохання принести в жертву півня. Однак, як було показано у спеціальному дослідженні (Менжулін, 2020b), постать Сократа відіграла важливу роль і безпосередньо у формуванні того самого «півневого» типу філософування, який вибрав для себе Генрі Торо.

Сучасний американський дослідник звертає увагу на те, що наявні у наведеному вище фрагменті «Ку-ку-рі-ку!» неодноразові порівняння півня зі Сходом вписуються у християнську традицію асоціювати одкровення саме з цією частиною світу (Cook, 2023, pp. 73–74). Зокрема, у Євангелії від Матвія (у перекладі Івана Огієнка) зазначено: «Бо як блискавка та вибігає зо сходу, і з'являється аж до заходу, так буде і прихід Сина Людського» (Мат 24: 27). Однак глибока симпатія до Сходу була притаманна також і Г. Торо. Тому мають рацію також інші дослідники, які вважають, що тут цілком можлива паралель не тільки з Євангелієм, а й із поглядами цього сучасника та співвітчизника Г. Мелвілла. Одним із джерел для автора «Ку-ку-рі-ку!» цілком могли стати захоплені міркування щодо релігії, літератури та філософії Сходу, висловлені у книжці Торо про тижневу подорож річками Конкорд і Меримак (Oliver, 1948, pp. 207–216; див. також, наприклад: Менжулін, 2020а, с. 21–22). Вартий уваги й той факт, що, починаючи орієнтувати власні пошуки цього півня у східному напрямку, оповідач пригадує перського правителя з династії Ахеменідів Ксеркса I. Відомо, що одним із символів могутності останнього була побудована у столиці перської імперії Парсі³⁶ так звана Брама усіх народів (Брама Ксеркса), східний вхід до якої захищали два масивні крилаті бики з людськими головами. Тому оповідач називає очолюване Ксерксом військо

³⁴ Мелвілл називає Сократа *the game-fowl Greek. Game-fowl* — кури, яких в Америці виводять спеціально для півнячих боїв. В іншому оповіданні («Рай для холостяків і пекло для служниць», написане у 1855 р., однак до збірника 1856-го (Melville, 1856a), як і «Ку-ку-рі-ку!», не увійшло) Мелвілл іменує *фельдмаршалом Сократом* старого офіціанта, який, прислужуючи на холостяцькій вечірці, подає її учасникам величезний вигнутий горн (мідний духовий інструмент, різновидом якого є труба). Спочатку Мелвілл порівнює цей горн з ерихонською трубою зі Святого Письма, але потім прояснює, що зараз його використовують для вживання нюхального тютюну (Melville, 1922, pp. 181–182).

³⁵ Цього разу Мелвілл застосовує для найменування півня слово *bantam*, у чому є певна іронія, адже так називали *дуже маленьких* декоративних курей — за назвою султанату Бантам, який був розташований на індонезійському острові Ява і з якого цю породу вперше імпортували на Захід у XVIII ст. У першій половині XIX ст. слово *bantam* почали використовувати у значенні «малий». Наприкінці XIX ст., тобто вже після написання Мелвіллом оповідання «Ку-ку-рі-ку!», так почали називати боксерів у легкій ваговій категорії, імовірно, за аналогією з маленькими, але агресивними бантамами. У середині XX ст. у США вивели спеціальну породу бантамів для пташиних боїв — *American Game Bantam*. Можливо також, що у найменуванні півня Бантамом є й власне філософський підтекст: Джеремі Бентам (прізвище англійською — *Bentham*, 1748–1832) — відомий англійський філософ, засновник утилітаризму, пряму згадку про якого можна знайти в останньому творі Мелвілла — написаній у 1891 р. повісті «Біллі Бад» (Мелвілл, 1977, с. 108).

³⁶ Інші варіанти назви: Персеполь, Персеполіс.

двокрилим. Відомо також, що у 480 р. до н. е. воно напало на Грецію, але відомо це передовсім тому, що врешті-решт перське військо зазнало епохальної поразки. Завдяки цій деталі в опис пошуків дивного півня закладається прихована іронія. Однак про Ксерксову грандіозну поразку оповідач не згадує, натомість описує свої подальші кроки як справжнє сакральне паломництво, не забуваючи живописати й усі ті негаразди, надію на подолання яких дарує радісний крик філософського півня, що доноситься зі сходу.

Поснідавши, я взяв свій посох і вирушив у путь. У цьому краї було багато джентльменських маєтків, і, поза сумнівом, дехто із цих заможних джентльменів інвестував стодоларову купюру в якого-небудь королівського Шанхая, якого нещодавно завезли на кораблі «Пасат», або «Білий шквал», або «Володар морів», бо взяти на себе долю такого відважного півня мусив відважний корабель із відважним іменем. Я вирішив обійти весь край і знайти цього благородного іноземця, але подумав, що по дорозі не зайвим буде обстежити й найскромніші садиби, чи не чули там часом про нещодавно завезеного Шанхая, який належить комусь із місцевих джентльменів. Зрозуміло ж бо, що жоден бідний фермер, жоден бідняк не міг би володіти таким східним трофеєм — таким Великим Дзвоном Святого Павла, який бив із півнячої горлянки.

У полі біля придорожньої огорожі я перестрів старого, який орав.

— Друже, ви не чули нещодавно незвичного крику півня?

— Ну-у, — протягнув він, — я не знаю — у вдови Кроуфут³⁷ є півень — і у сквайра Сквертоуза³⁸ є півень — і в мене є півень, і вони всі кукурікають. Але я не знаю жодного, який би кричав незвично.

— Доброго вам ранку, — коротко сказав я, — очевидно, ви не чули, як кричить шантеклер³⁹ Імператора Китаю.

І тут же стрівся ще один старий, який лагодив розвалену стару огорожу. Поручні були гнилі, і з кожним рухом його рук вони розсипалися на жовту охру. Краще б він не чіпав ту огорожу взагалі та обзавівся новими поручнями. Мушу сказати, що однією з причин того сумного факту, що серед фермерів ідіотизму більше, ніж у представників будь-якого іншого класу, є те, що вони займаються ремонтом гнилих огорож у теплу, розважливу вес-

няну погоду. Безнадійне заняття. Це трудомістка справа, і марна. Це заняття, яке доводить до розриву серця. Величезні зусилля, витрачені даремно. Бо як змусити гнилі огорожі стояти на гнилих шпильках? Яка магія увіллє смолу в дошки, які леденіли й випікалися по шістдесят зим і літ поспіль? Саме воно, це жалюгідне намагання погодити гнилі огорожі з їхніми гнилими поручнями, заганяє багатьох фермерів до божевілень.

На обличчі старого, про якого я вів, уже були чіткі ознаки початкового ідіотизму. Бо приблизно на шістдесят опор від нього тягнулася одна з найбільш понурих, жалюгідних і розтросених огорож у Вірджинії, які я взагалі бачив у своєму житті. Тим часом у полі зграя молодих очманілих бичків безперервно билася об неї і там-сям прорилася крізь неї, змушуючи старого кидати роботу й відганяти їх звідти. Він намагався гнати їх шматком поручня — величезним, як Голяфів спис, але легким, як корок. За першого помаху він розсипався прахом.

— Друже, — сказав я, звертаючись до нещасного смертного, — ви, бува, недавно не чули незвичного крику півня?

З таким самим успіхом я міг би спитати його, чи не чув він, як цокає годинник смерті. Він уперся в мене збентеженим, сумним і невимовним поглядом і, нічого не відповівши, продовжив сумну працю.

Яким дурнем, подумав я, треба бути, щоби питати у цієї безрадісної істоти про безтурботного півня!

Я попростував далі. Тепер я спустився з височини, де стояв мій дім, і, перебуваючи в низині, вже не чув крику Шанхая, бо його горлання не долунало до мене. Тим паче, що Шанхай, можливо, обідав кукурудзою з вівсом або дрмавав, а отже, на деякий час перервав свої радіння.

Нарешті назустріч мені виїхав верхи огрядний (ні, не такий уже й огрядний) заможний джентльмен, який нещодавно придбав кілька розкішних акрів, побудувавши на них розкішний маєток із чудовим пташником, чутка про який ширилася всім краєм. Ось, подумав я, це і є власник Шанхая.

— Сер, — сказав я, — перепрошую, я ваш краєнин і хотів би запитати, чи маєте ви шанхаїв?

— О, так, у мене їх десятеро.

— Десятеро! — здивовано вигукнув я. — І вони всі радісно кричать?

— Найпожадливіше і кожен. Я б не заводив півня, який не кричить.

— Чи не могли б Ви повернутися і показати мені цих шанхаїв?

— Залюбки, я пишаюся ними. Разом вони обійшлися мені у шістсот доларів.

Ідучи біля його коня, я запитував себе, чи не прийняв я гармонійно поєднане кукурікання загону із десяти шанхаїв за надприродний крик одного-єдиного Шанхая.

³⁷ У Мелвілла: *Crowfoot*, що можна перекласти як *Півнелана*.

³⁸ У Мелвілла: *Squaretoes*, що можна перекласти як *Квадратнопалий*.

³⁹ *Chanticleer* — ім'я півня при дворі царя звірів лева у «Романі про Ренара» (*Roman de Renard*) — французькому середньовічному епосі про хитрого лиса Ренара. Шантеклером нерідко називають галльського півня, якого від давніх часів вважають одним із національних символів Франції.

— Сер, — сказав я, — чи є серед ваших шанхаїв такий, що набагато перевершує всіх інших дужістю, музикальністю та надихальним ефектом свого крику?

— Вони кукурікають доволі схоже, як мені здається, — ввічливо відповів той. — Я насправді не знаю, чи зможу відрізнити, як саме кожен із них кричить.

Я почав думати, що, врешті-решт, мій благородний шантеклер може й не належати цьому заможному джентльмену. Тим не менш ми зайшли на його пташник і побачили його шанхаїв. Треба зазначити, що досі я ніколи не вирячався на імпорту птицю цього виду. Я чув, як дорого за них платять і що вони величезного розміру, й мені чомусь здалося, що краса й блиск цих півнів, мабуть, відповідають їхньому розміру та ціні. Яким же був мій подив, коли я побачив десять чудовиськ мorkвяного кольору, без найменшої претензії на променистість оперення. Я одразу встановив, що мій королівський півень не міг бути жодним із них, ні взагалі Шанхаєм, якщо ці гігантські птиці, подібні до шибениць, справді були достеменними зразками справжнього Шанхая.

Я проходив цілий день, пообідав і відпочив у фермерському будинку, оглянув різні пташники, розпитав пташників, прислуховувався до різних криків, але таємничого шантеклера так і не знайшов. Насправді я заблукав так далеко й облудливо, що вже не міг почути, як кричить саме він. Я почав підозрювати, що цей півень був тут просто наїздом і, сівши об одинадцятій на поїзд, відбув на південь і тепер кричить та веселиться десь на зелених берегах протоки Лонг-Айленду.

А проте наступного ранку я знову почув натхненний гук, знову відчув у себе прилив крові, знову почувався переможцем усіх життєвих недуг, знову відчув бажання викинути свого здирника за двері. Але той, незадоволений наданим йому востанне прийомом, тримався осторонь, будучи, ясна річ, обуреним. Цей телепень всерйоз сприйняв невинний жарг.

Минуло кілька днів, упродовж яких я робив різні екскурсії околицями, але пошуки півня були марними. І все ж я чув його з пагорба, іноді з дому, а іноді й у нічній тиші. Якщо час від часу під звук радісного та непокірного кукурікання я знову впадав у свій *глибокий сум* (курсив мій. — В. М.)⁴⁰, моя душа миттєво ставала шантеклером і лякала своїми крилами, горланила і видихала веселий виклик усьому бідолашному світові.

Зрештою за кілька тижнів мені довелося ще раз закласти своє майно, щоби сплатити борги, зокрема й здирнику, який нещодавно розпочав проти мене цивільний процес. Найбільш образливим був перебіг процесу. Насолоджуючись пляшкою філадельфійського портера⁴¹, сиром

геркаймер⁴² і рулетом у номері сільської таверни, я повідомив своєму другові-господарю, що розраховуюся з ним, щойно отримаю свої чергові грошові перекази. Я зробив крок до вішалки у барі, де повісив свого капелюха, хотів взяти добірну сигару, яку залишив у залі, аж ось бачу її загорнутою у судову повістку. Розгорнувши сигару, я розгорнув і повістку, а констебль, що стояв поруч, повільно промовив: «Зауважте!», і пошепки додав: «Застроміть її у свою люльку й викуріть!».

Я злегка обернувся до присутніх у барі джентльменів. І сказав я їм: «Панове, хіба це гідний, законний спосіб ведення цивільної справи? Та ж ні. Погляньте!».

Усі вони зійшлися на думці, що з боку констебля це було вкрай неелегантним вчинком — скористатися тим, що джентльмен обідав сиром і портером, і бути таким нецивілізованим, щоби сунути йому в капелюх повістку про цивільний процес. Це було нешляхетно й жорстоко, бо раптовий шок від того, що надходить прямо під час обіду, може завадити правильному травленню сиру, який, як відомо, не такий легкий для цього, як бланманже⁴³.

Прибувши додому, я прочитав повістку і пережив напад меланхолії. Суворий світе, суворий світе! Ось я, такий самий добрий хлопець, як і завжди — гостинний, приязний, безмежно щедрий, а доля заважає мені мати щастя освятити цей край своєю щедрістю. Ба більше, тимчасом як багато скнар купаються у дармовому золоті, мені, осердю шляхетності, влаштовують судові процеси! Я схилив голову, відчувши себе покинутим — несправедливо використаним — скривдженим — недооціненим — простіше кажучи, жалогідним.

Чуйте! Як горн, як гуркіт і відлуння грому — це всеславний і непокірний півень! О боги, як він знову наснажує мене! Дає ногам опертя! Йй-бо, наче підставляє ходулі!

О, благородний півню!

Наскільки можна було розібрати, півень сказав: «Під три чорти цей світ і все у ньому. Завжди радій, ніколи не втрачаючи надії! Що є цей світ порівняно з тобою? Хіба не шмат суглинку? Завжди радій!».

О, благородний півню!

«Але ж мій дорогий і слашний півню, — промайнуло в думці, — не можна так легко відправити цей світ під три чорти, не можна так легко радіти повісткам у своєму капелюху або в руці».

Чуйте! Ізнов крик. Наскільки можна було розібрати, півень сказав: «Повісь повістку разом із тим, хто її прислав! Якщо не маєш ні землі, ні грошей, відгамсель того чолові'ягу, і скажи йому, що ніколи не надумасш йому платити. Радій!».

⁴² Різновид сиру, виробництво якого на території графства Геркаймер у штаті Нью-Йорк набуло стрімкого розвитку у 1850-ті, тобто за часів написання «Ку-ку-рі-ку!».

⁴³ Прозоре нефруктове желе з вершків або молока, яєць, желатину або борошна.

⁴⁰ У Мелвілла: *doleful dumps*. Див. виноску 18.

⁴¹ Сорт темного пива.

Ось таким робом — через наполегливі півневі натяки — я наважився перезакласти своє майно і сплатив усі мої борги, об'єднавши їх у цю ще одну облігацію та застава. Знов угамувавшись, я поновив пошуки благородного півня. Але марно, хоч і чув його щодня. Я почав було думати, що в цій тасмніці є якась омана: якийсь чудовий червовоць нешпорив навколо моїх сараїв або у мене в підвалі, або на моєму даху, наміряючись влаштувати веселий бешкет. Але ні — який червовоць міг би кричати таким героїчним і небесним криком?

Після тривалих, і поки безрезультатних, пошуків благородного півня в оповіданні з'являється нова дійова особа — дроворуб, якому належатиме важлива роль у розвитку сюжету. На сторінках творів Торо, зокрема й у «Волдені», представникам цієї професії приділено значну увагу. Як і у випадку з залізницею, між його і Мелвілловим описами є певна відмінність, на якій ми зупинимось пізніше.

Нарешті якось уранці до мене прийшов особливий чоловік, який у березні пиляв і колов мені дрова — ледь не тридцять п'ять зв'язок, а тепер прийшов за платнею. То був особливий чоловік, кажу вам. Він був високий і сухорлявий, із витягнутим сумним обличчям, а ще з приховано-радісним поглядом, що становило дивний контраст. Він виглядав спокійним, але не пригніченим. На ньому було довге сіре потерте пальто і великий пошарпаний капелюх. Ось цей чоловік розпиляв мої дрова на таку кількість зв'язок. Він міг, не мигнувши оком, цілий день у хуртовину стояти, пиляючи дрова. Він не відкривав пельки, якщо з ним не починали розмови. Тільки пиляв. Пиляння — сніг, пиляння — сніг, пиляння — сніг. Пиляння і сніг, як два витвори природи, були пліч-о-пліч. Коли цей чоловік прийшов уперше, він приніс із собою обід і зібрався з'їсти його, всівшись у хуртовину на пилці. З мого вікна, біля якого я читав «Анатомію меланхолії» Бертона⁴⁴, було все видно. Я вибіг із дверей без капелюха. «Святий боже! — закричав я. — Що ви робите? Заходьте в дім. Це ж ваш обід!»

⁴⁴ Ідеться про дуже велику за обсягом (близько 800 сторінок) книжку англійського письменника та вченого Роберта Бертона (Robert Burton) (1577–1640), яка з'явилася 1621 р. і за життя автора зазнала п'ять перевидань (зі змінами та доповненнями). Повна назва: «Анатомія меланхолії, що це таке: з усіма її видами, причинами, симптомами, прогнозами та деякими її лікуваннями. У трьох основних частинах з кількома секціями, розділами та підрозділами у них, філософічно, медично, історично, ясно і детально» (Burton, 1621). Як показано в одному з досліджень (Dillingham, 1977, р. 74), «Анатомія меланхолії» була серед улюблених книжок Г. Мелвілла, і згадка про неї є зовсім не похідною. Те саме стосується і вже згаданого роману про Трістрама Шенді, в якому, до речі, теж можна натрапити на посилання на працю Р. Бертона (див.: Стерн, 2013, с. 545), а також Біблії, особливе значення якої для «Ку-ку-рі-ку!» стане наочним у кінці оповідання.

Він з'їв загорнуті у мокру газету шматок черствого хліба і шмат солоної яловичини й запив їх розтопленим у жмені свіжим снігом. Я завів цього недолугого чоловіка у дім, посадив біля вогнища, дав йому страву з гарячої свинини та квасолі й кухоль сидру.

— Більше, — сказав я, — не носіть сюди своїх холодних наїдків. Ви, звісно, зароблятимете за свою працю, а, крім того, я годуватиму вас обідом.

Він спокійно, гордовито, але широко подякував, і впорався зі своєю їжею — мені й собі на радість. Я з приємністю помітив, що він одним махом випив кухоль сидру. Я виказав йому повагу. Коли я звертався до нього у справах, то робив це стримано й шанобливо. Цікавлячись його особливостями, вражений дивовижною швидкістю того, як він пиляє, що надто виснажливо й огидно для більшості людей, — я часто намагався розпитати його, що він за людина, яким життям живе, звідки походить тощо. Але він мовчав. Він приходив пиляти мої дрова та пригощатися моїм обідом — якщо я матиму ласку запропонувати його, — але не теревенити. Спочатку таке похмуре мовчання мене трохі обурювало. Та порозмисливши над цим, я зашанував його ще дужче і став звертатися до нього ще поважніше й шанобливіше. Я дійшов висновку, що у цього чоловіка були важкі часи, що у цьому світі він зазнав багато болю, мав понуру вдачу і Соломонів ум, жив спокійно, порядно й помірковано; і хоча він був дуже бідним, а все ж залишався дуже статечним. Часом я уявляв, що він може бути навіть старійшиною чи дияконом якоїсь маленької сільської церкви. Я подумав, що було б непогано висунути цю неперевершену людину на посаду президента Сполучених Штатів. Він виявився б великим реформатором від зловживань.

Після такого захопленого вступу оповідач нарешті зазначає, що цього дроворуба звать *Merrymusk*. Прихильники розгляду «Ку-ку-рі-ку!» як Мелвіллової реакції на погляди Г. Торо звертають увагу на те, що ім'я *Merrymusk* нагадує назву річки *Merrimack*, про подорож якою йшлося у книжці, що її Торо опублікував за чотири роки до того (Thoreau, 1849a). Зважаючи на це, українською *Merrymusk* краще було б передати як *Меримаск*. Разом з тим, автор однієї з розвідок, присвячених «Ку-ку-рі-ку!», дослідивши етимологію імені *Merrymusk*, дійшов висновку, що воно означає «солодку або приємну тестикулу» (*sweet or pleasant testicle*) (Stein, 1962, р. 5). Буквально *Merrymusk* — це веселий (*merry*) мускус (*musk*), а мускус — це речовина рослинного або тваринного походження з сильним запахом, яку використовують у медицині та парфумерії. У тварин цю речовину секретують препуціальні залози самців. Через це у (Cook, 2023, р. 75)

стверджується, що ім'я *Merrymusk* має явний сексуальний підтекст. Із цього погляду влучніше буде передати його як *Меримуск*.

Його звали Меримуск. Я часто думав, яке ж це веселе ім'я для такої невеселої істоти. Я запитував у людей, чи знають вони Меримуска. Але минув певний час, поки я зміг щось дізнатися. Виявилось, що за походженням він був мерилендцем⁴⁵, довго жив у різних місцях, мандрував; так було років десять тому, він був відчайдухом, хоча й абсолютно невинною перед законом людиною, яка могла з дивовижною витримкою працювати впродовж місяця, а потім розтринькати все зароблене за одну розгульну ніч. У юності він був моряком, утік зі свого корабля в Батавії⁴⁶, де підхопив лихоманку і ледь не помер. Але він згуртувався, переправився, зійшов на берег, виявив, що всі його друзі вже померли, й попрямував на Північ, де відтоді й забарився. Дев'ять років тому він знайшов собі дружину і тепер мав четверо дітей. Його дружина стала повним інвалідом; в однієї дитини білий набряк⁴⁷, у решти — рахітичність. Родиною вони мешкали в халупі на одинокому пустирі біля залізничної колії, яка вела до підніжжя гори. Він купив гарну корову, щоб годувати молоком дітей, але корова померла під час отелення, а купити іншу було не з його статками. І все ж його родина ніколи не потерпала від нестачі їжі. Він багато працював і приносив її родині.

І ось, як я сказав раніше, цей Меримуск, який уже доволі давно пиляв мені дрова, прийшов за платнею.

— Друже, — сказав я, — чи знаєте ви в нашій околиці бодай якогось джентльмена, що має незвичного півня?

Очі дроворуба замерехтіли.

— Не знаю жодного, — відповів він, — хто мав би те, що справді можна назвати незвичним півнем.

Ох, подумав я, цей Меримуск — не той, хто зможе розповісти те, що мене цікавило. Боюся, мені ніколи не знайти цього незвичайного півня.

Не маючи достатньо грошей, щоби заплатити Меримуску все зразу, я віддав йому скільки мав, сказавши, що за день чи два навідаюся до нього, щоб дати решту. Отже, одного прекрасного ранку я вирушив до нього. Мені стало чимало клопоту знайти найкращу дорогу до його халупи. Схоже, ніхто не знав, де вона. А вона притулилася у дуже відлюдному місці, де з одного боку — покрита густим лісом гора (яку я називаю Жовтневою горою, через те, як вона виглядає у цей місяць), а з іншого — очеретяне болото, що його розрізала залізниця. Пряма, як смерть, вона розрізала його,

багато разів на день дратуючи жалюгідну халупу краєвидом усієї цієї краси, престижу, моди, здоров'я, дорожніх скринь, срібла й золота, галантерії й бакалії, наречених пар, щасливих подружжів, пролітаючи повз відлюдного дверного отвору — ніколи не зупиняючись, — пробіск! ось вони — і вже нема! А з обох кінців нічого не побачиш — ніби ця частина світу була створена лише для того, щоби над нею пролітали, а не оселилися на ній. Ось майже й усе, що бачила ця халупа з того, що люди називають життям.

Прообразом гори, яку в наведеному фрагменті названо Жовтневою, могла бути гора Грейлок (*Mount Greylock*), що розташована у штаті Массачусетс (округ Беркшир). У XIX ст. відвідування її вершини (найвищої точки у штаті) було популярним туристичним маршрутом. Г. Мелвілл, який у 1850–1863 рр. жив із сім'єю зовсім неподалік від цієї гори, здійснив сходження на неї у 1851 р. Досвід спостереження і підйому на вершину цієї гори відображено також в оповіданні «Веранда» (*The Piazza*), яке відкриває збірник Мелвіллових «Оповідок на веранді» (Melville, 1856a). Г. Торо побував на горі Грейлок у 1844 р. і описав це у своїй книжці про тиждень на річках Конкорд і Меримах. Також у творах Торо часто можна натрапити на опис життя лісорубів, однак тональність у нього не така, як у Мелвілла. Наприклад, у повісті про гору Катадін (*Mount Katahdin*) і подорожування лісами штату Мейн, опублікованій за п'ять років до «Ку-ку-рі-ку!», Торо описує заховане у лісах житло лісоруба зовсім не як халупу, а як затишне і облаштоване усім тим, що потрібне для його життєдіяльності, а також спеціально зазначає, що оскільки це так, на роздуми про те, який із цього житла відкривається краєвид, його власник часу не гаятиме (Thoreau 1848, p. 74). Разом з тим, оповідач «Ку-ку-рі-ку!», хоч він й усвідомлює, що прямує до жакливого халупи у забутому всім світом місці, зі шляху не сходить, ба більше, саме там знаходить те, про що мріяв:

Хоч я й був дещо спантелеченим, а все ж таки загальний напрямок до тієї халупи знав і побрів туди. Просуваючись, я зі здивуванням почув, що таємничий крик півня стає все більш виразним. Чи можливо, подумав я, щоб який-небудь джентльмен, власник Шанхая, жив у такому відлюдному, похмурому місці? Все голосніше й голосніше, все ближче й ближче лунав славний і непокірний горн. «Нехай я і збився з дороги до свого дроворуба, — сказав я собі, — але, хвала небесам, я здається, на шляху до цього надзвичайного півня». Я зрадів цій сприятливій випадковості. Я йшов далі, а тим часом регулярно лунав найзаманливіший, і найжиттєрадісніший, і найчудовіший крик,

⁴⁵ *Marylander*, тобто народився у штаті Мериленд: Меримуск із Мериленду.

⁴⁶ Столиця нідерландської Ост-Індії, зараз на її місці розташована столиця Індонезії Джакарта.

⁴⁷ У Мелвілла: *white-swelling*, тобто буквально: білий набряк. Згідно з (Cook, 2023, p. 75), ідеться про туберкульозний артрит суглобів.

і кожен наступний лунав ближче за попередній. Нарешті, вийшовши з гушавини кущів, я побачив прямо перед собою найблисучішу істоту, яка коли-небудь освячувала людський зір.

Півень, більш схожий на золотого орла, ніж на півня. Півень, більш схожий на фельдмаршала, ніж на півня. Півень, більше схожий не на півня, а на лорда Нельсона, який у всьому своєму блискавичному озброєнні стоїть на шканцях «Вангарду», що йде у бій⁴⁸. Півень, більше схожий не на півня, а на імператора Карла Великого у його вбраннях в Екс-ла-Шапель⁴⁹.

Який півень!

Пишнотілий, він пишно стояв на своїх пишних лапах. Півень був червоно-золотисто-білий. Червоний був у нього на гребні — могутньому і симетричному, схожому на шолом Гектора, як це зображено на античних щитах. Його оперення було білосніжне, з позолотою. Він прогулювався перед халупою, як пер королівства; його гребінь був піднятий, його груди — випнуті, його вишиті прикраси блимали на світлі. Хо́да в нього була дивною. Він був схожий на якогось східного короля в розкішній італійській опері.

Меримуск висунувся із дверного отвору.

– Перепрошую, це не синьйор Беневентано?

– Сер!

– Півень, — сказав я, трохи зніяковівши. Річ у тім, що мій ентузіазм зрадницьки обернувся досить безглуздим недоглядом. Я зробив дещо вчепний натяк у присутності невченої людини. Коли розгледів це за його чесним поглядом, відчув себе дурнем; але забрав сказане назад, заявивши, що йшлося про півня.

А сам я торік восени був у місті й мав нагоду відвідати виставу італійської опери. У ній у якомусь королівському образі фігурував такий собі синьйор Беневентано — високий, імпазантний чоловік, вдягнений у багате вбрання, схоже на оперення, з неймовірно величною, згрідливою хо́дою. Здавалося, синьйор Беневентано зі своєю надмірною пишністю ось-ось завалиться назад. І, кажу усім, горда хо́да півня була точнісінько такою, як хо́дження по сцені синьйора Беневентано.

Найменування півня синьйором Беневентано, як і майже всі інші найменування у цьому

⁴⁸ Імовірно, йдеться про Абукірську битву (або битву при Нілі), яка відбулася на початку серпня 1798 р. між французьким та англійським флотами у Абукірській затоці, поруч із місцем впадіння Нілу в Середземне море. Англійським флотом із флагманського корабля «Авангард» (*Vanguard*) командував контрадмірал Горацио Нельсон. Цікава деталь: на відомому портреті Нельсона, який написав художник Лемюел Френсіс Еббот у 1800 р., славетний контрадмірал зображений у трикутці (*cocked hat* — «півнячий», тобто загнутий вгору або піднятий капелюх), до якої прикріплена егретка — прикраса у формі пташиного пера, яку Нельсону подарував оттоманський султан на честь перемоги в битві при Нілі.

⁴⁹ Сучасне німецьке місто Аахен; за часів середньовіччя на його місці була столиця франкської імперії Карла Великого, яка у французькій та англійській традиції має назву Екс-ла-Шапель.

оповіданні (та, мабуть, і в усій творчості Мелвілла) може містити важливі смислові конотації. Зокрема, як з'ясували дослідники, у грудні 1847 р. він із дружиною відвідав виставу опери Гаetano Доніцетті «Лючія ді Ламмермур», де одну із головних партій виконував відомий італійський оперний співак тих часів Фердинандо Беневентано (Parker, 1996, p. 570; Milder, 1997, p. 381). Цілком можливо, однак, що Мелвілл міг вибрати це прізвище для свого оповідання ще й через його специфічну етимологію. Як зазначено в низці джерел (наприклад, у Milder, 1997, p. 381; Cook, 2023, p. 76), італійською *bene, venta* і *ventare* — це «добрий», «вітер» і «сильно дути» відповідно. Посилаючись на це, а також на те, що дуття асоціюється з духом, в одному з досліджень (Bardowel, 2009, p. 224) зроблено припущення, що «синьйор Беневентано» могло звучати як «синьйор добрий дух». Оскільки далі з'ясовується, що власник півня називає його *Трубою* і радісний крик останнього щільно асоціюється із грою саме на цьому *духовому* інструменті, дотичною може бути також і асоціація «синьйора Беневентано» з «синьйором, який добре та/або сильно дує».

Чуйте! Раптом півень взяв паузу, підняв голову ще вище, розпушив пір'я, ніби у натхненні, і пожаливо кукурікнув. Із Жовтневої гори понеслося відлуння; інші гори відгукнулися, а інші подовжили, і понеслося скрізь. Тепер я збагнув, як саме мені пощастило почути цей радісний звук на моєму далекому пагорбі.

– Святі небеса! Ви власник півня? Цей півень ваш?

– Мій! — сказав Меримуск, видаючи своїм витягнутим у серйозності обличчям лукаву радість.

– Звідки ви його взяли?

– Він вилупився тут. Я його підняв.

– Ви?

Чуєте? Ще один крик. Він би міг підняти привидів усіх сосен і болиголовів, коли-небудь зрубаних у цих краях. Чудовий півень! Прокукурікавши, він знову пішов, оточений зграєю захоплених курей.

– Скільки ви візьмете за синьйора Беневентано?

– Прошу?

– Цей чарівний півень — скільки ви за нього візьмете?

– Я не продам його.

– Даю вам п'ятдесят доларів.

– Ох!

– Сто!

– Хм!

– П'ятсот!

– Ах!

– Ви ж людина небагата.

– Ні, хіба я не власник цього півня, і хіба я не відмовився від п'ятисот доларів за нього?

– Так і є, — сказав я, глибоко задумавшись, це факт. Тож ви не продасте його?

– Ні.

– Ви його віддасте?

– Ні.

– Тобто ви його залишите! — крикнув я у люті.

– Авжеж.

Певний час я стояв, милуючись півнем і дивуючись із чоловіка. Під кінець я відчув подвійний захват від одного й подвійну повагу до іншого.

– Не хочете зайти? — сказав Меримуск.

– А півень не зволіє долучитися до нас? — сказав я.

– Аякже. Труба!⁵⁰ Сюди, хлопче! Сюди!

Півень обернувся і підійшов до Меримуска.

– Ходімо!

Півень пішов за нами до халупи.

– Кричи!

Дах затріщав.

О, благородний півню!

Я мовчки обернувся до господаря. Він сидів на старій пошарпаній скрині, у своєму старому пошарпаному сірому пальті, з латками на колінах і ліктях, і в жалогідно заламаному капелюсі. Я оглянув кімнату. Голі крокви угорі, але з них звисали

масивні шмати в'яленої яловичини. Земляна підлога, але в одному куті купа картоплі, а в іншому мішок індійського борошна. У дальньому кінці приміщення було розстелено ковдру, і звідти долинав кволий жіночий голос і голоси кволих дітей. Але чомусь у кволості цих голосів не відчувалося жодних нарікань.

– Місіс Меримуск і діти?

– Так.

Я поглянув на півня. Він велично стояв посеред кімнати. Він був схожий на іспанського гранда, який потрапив під зливу і стоїть під сараєм у якогось селянина. Він становив усьому якийсь дивний надприродний контраст. Він цю халупу заливав сянням світла, прославляючи її бідність. Він прославляв пошарпану скриню, розтріпане сіре пальто і заламаний капелюх. Він прославляв ті кволі голоси, що долинали з-за ширми.

– Ох, тату, — вигукнув слабенський хворобливий голосок, — нехай знову лунає Труба.

– Кричи, — вигукнув Меримуск.

Півень став у позу. Дах затріщав.

– Хіба це не турбує місіс Меримуск і хворих дітей?

– Кричи знов, Трубо.

Дах затріщав.

– Отже, це їм не заважає?

– Хіба ви не чули, що вони самі попросили?

– Як це так, що вашій хворій родині подобається це кукурікання? — сказав я. — Цей півень — славний півень, із славним голосом, але, здається, це не зовсім те, що потрібно для цієї палати з хворими. Їм і справді це до вподоби?

– А хіба вам ні? Хіба вам не стає краще? Хіба це не надихає? Хіба це не надає сміливості? Не дає щось проти відчаю?

– Так і є, — мовив я, знімаючи капелюха з глибокою смиренністю перед хоробрим духом, захованим у нице пальто.

– Утім, — сказав я, продовжуючи дещо побоюватися, — таке гучне, дивовижно галасливе горлання може, на мою думку, бути шкідливим для інвалідів і сповільнить їхнє одужання.

– А тепер кричи якнайдужче, Трубо!

Я зіскочив зі стільця. Півень налякав мене, як всемогутній ангел Апокаліпсису. Здавалося, він кричав про падіння нечестивого Вавилону або тріумф праведного Ісуса Навина в долині біля Ашкелону. Коли я отямився, мене пройняла цікава думка. Я вирішив перевірити.

– Меримуску, ви представите мене своїй дружині та дітям?

– Так. Дружино, джентльмен хоче увійти.

– Ласкаво прошу, — відповів кволий голос.

За занавіскою було виснажене, проте на диво радісне обличчя; а більш майже нічого не було; здавалося, тіло, приховане покривалом і старим пальтом, надто зіщулене, щоби якимось проявитися з-під цього. Біля ліжка прислужувала бліда дівчина. В іншому ліжку вряда лежали трійко дітей, ще три бліді обличчя.

⁵⁰ У Мелвілла: *Trumpet*, тобто *Труба*. Про те, що іменування півня саме Трубою підсилює фалічні конотації в оповіданні, зазначено у (Young, 1993, pp. 95–98). Окрім того, дослідники звернули увагу на те, що на порівняння півня з трубою можна натрапити також у Вільяма Шекспіра, творчість якого мала велике значення для Мелвілла (див., наприклад: Vardowel, 2009, p. 225). У першій сцені «Гамлета» Гораціо виголошує: «The cock, that is the trumpet (курсив мій. — В. М.) of the morn», що в буквальному перекладі звучатиме не дуже поетично і органічно: «Півень, який є трубою ранку». Мабуть, через це в усіх українських перекладах «Гамлета», з якими вдалося ознайомитися автору цієї статті, йдеться не про *інструмент*, а про *виконавця*. Окрім того, у більшості випадків в українських версіях Шекспіра півень стає виконавцем не на трубі, а на старовинному українському дерев'яному духовому інструменті — сурмі, яка походить від східної зурни. Тож у перекладі Михайла Старицького (Шекспір, 1928, с. 11) і Григорія Кочура (Шекспір, 1991, с. 416) Шекспірів півень — це «сурмач ранковий» (або «ранковий сурмач» у Михайла Рудницького (Шекспір, 2008а, с. 25)), у Леоніда Гребінки — «сурмач досвітній» (Шекспір, 1986, с. 11), а у Віктора Червєка — «сурмач зорі» (Шекспір, 1941, с. 17). Насправді відмінність між *дерев'яною* сурмою і *мідною* трубою має принциповий характер, і їхнє розрізнення можна зустріти в українському фольклорі, зокрема в одній народній пісні є такі рядки: «Ой в неділю дуже рано / В сурми й труби заіграли». В плані релігійно-міфологічного символізму принципово, що труба, на відміну від сурми, зроблена із матеріалу, який не боїться вогню і, відповідно, смерті. Тому важливо, що починаючи ще з Пантелеймона Куліша, у якого Шекспірів півень — це «трубайло ранній» (Шекспір, 1899, с. 10), існує практика збереження в українському перекладі назви інструменту, про який йдеться у Шекспіра, зокрема у Юрія Андруховича це «трубач світанку» (Шекспір, 2008с, с. 19), а у Олександра Грязнова — «трубач зорі» (Шекспір, 2008b). Для Мелвілла мали велике значення і релігійно-міфологічний символізм, і розмаїття духових інструментів. Зокрема вище у цьому оповіданні він порівнював півнячий крик із звучанням як дерев'яної флейти (*flute*), так і мідного тромбона (*trombone*). Однак у випадку з Меримусковим півнем у Мелвілла йдеться саме про *Trumpet*. Перекладати це ім'я як *Трубач*, подібно до того, як це робили численні українські перекладачі у випадку з півнем і трубою у «Гамлеті», теж не варто, бо йдеться не про порівняння, як у Шекспіра, а про власне ім'я або прізвисько, яким цілком природно і органічно може бути Труба.

– О, тату, ми не проти цього джентльмена, але дозвольте нам також бачити Трубу.

Щойно почувши це, півень пройшов за ширму і всівся на дитяче ліжко. Їхні виснажені очі витріщилися на нього з природним захватом. Вони ніби засмагали у променистому оперенні півня.

– Ех, ліпше за аптекаря, — сказав Меримуск. — Це сам доктор Півень.

Ми відійшли від хворих, і я знову сів, поринувши у думки про це дивне домогосподарство.

– Здається, ви славний і самостійний чоловік, — сказав я.

– А я не вважаю вас дурнем, і не вважав ніколи. Сер, ви *трубите* (курсив мій. — В. М.)».

Мовою оригіналу останнє речення звучить так: «Sir, you are a *trump* (курсив мій. — В. М.)». Слово *trump* має широкий спектр значень: «труба», «звучання труби», «трубити», «козирний», «козиряти», а також «надійна та зразкова особа»⁵¹. Називаючи свого співбесідника *trump*, Меримуск, очевидно, порівнює його зі своїм півнем Трубою, а також намагається вкласти у це порівняння притаманні звучанню труби енергійність, пронизливість і наполегливість. Докладніше, чому в цьому місці варто було перекласти іменник *a trump* за допомогою дієслова «трубити» («ви трубите»), стане зрозуміло пізніше.

– Чи є якась надія на одужання вашої дружини? — скромно намагаючись перевести розмову, мовив я.

– Жодної.

– А дітей?

– Невелика.

– Тож для усіх причетних це має бути сумне життя. Ця самотня відлюдність — ця халупа — важка робота — важкі часи.

– Хіба у мене немає Труби? Він — велет. Він усе перекрикує; радісно кричить у птьмі: Слава у висніх Богу! Він постійно це кричить.

– Це саме те значення, яке я одразу приписав його крику, Меримуску, коли вперше почув це зі свого пагорба. Я думав, що це якийсь багатий магнат володіє дорогим Шанхаєм; важко було уявити, що такий бідар, як ви, володіє цим дужим півнем місцевої породи.

– Такий бідар, як я? Навіщо називати мене бідарем? Хіба півень, яким я володію, не прославляє цю в усьому іншому безславну, худу й перекошену землю? Хіба мій півень вас не збадьорив? Я ж дарую вам всю цю славу задарма. Я великий філантроп. Я багата людина — дуже багата людина і дуже щаслива. Кричи, Трубо.

Дах затріщав.

Я повернувся додому глибоко враженим. Я не був повною мірою впевнений щодо правильності Меримускових поглядів на речі, але був сповнений захоплення ним. Я думав про це, коли, підій-

шовши до дверей своєї оселі, знову почув півнячий крик. Досить. Меримуск має рацію. О, благородний півню! О, шляхетний чоловіче!

Після цього я не бачив Меримуска кілька тижнів; але коли чув славний й радісний крик, гадав, що у нього все як завжди. Мій власний умонастрій залишався радісним. Півень і далі надихав мене. Я розпиляв ще одну позику, взяту під моє лісонасадження; купив на неї лише ще дюжину пляшок стауту та дюжину дюжин філадельфійського портеру. Дехто з моїх родичів помер. Я не одягнув траур, але три дні пив лише стаут, а не портер, бо стаут темнішого кольору⁵². Саме в ту мить, коли надійшла неприємна звістка, я почув крик півня.

– П'ю цей стаут за твоє здоров'я, о, благородний півню!

Я подумав, що варто знов відвідати Меримуска, оскільки вже деякий час не бачив його і нічого про нього не чув. На підході до халупи жодних слідів руху не було. Я відчув дивне побоювання. Але з-за дверей закричав півень, і передчуття зникло. Я постукав у двері. Слабкий голос запросив мене увійти. Вже не було опущеної занавіски; весь дім тепер був лікарнею. Меримуск лежав на купі старого одягу; дружина і діти були всі у своїх ліжках. Півень сидів на старому кільці від діжки, яке гойдалося на жердині всередині халупи.

– Ви хворий, Меримуску, — скорбно сказав я.

– Ні, зі мною все гаразд, — слабо відповів він. — Кричи, Трубо.

Я весь стиснувся. Сильна душа в слабкому тілі приголомшила мене.

Але півень кричав.

Дах затріщав.

– Як місіс Меримуск?

– Добре.

– А діти?

– Добре. Все добре.

Останні два слова він вигукнув у якомусь дикому екстазі від триумфу над недугою. Це було занадто. Його голова завалилася назад. Ніби на його обличчя впала біла пелюшка. Меримуск помер.

Жахливий страх охопив мене.

Але півень кричав.

Півень тряхнув своїм оперенням, ніби кожна пір'їнка була прапором. Півень звисав із даху халупи — як трофейні прапори з бані собору Святого Павла. Півень налякав мене, викликавши надзвичайний подив.

Я підійшов туди, де лежали жінка і діти. Вони помітили, що я на вигляд здивований і переляканий; вони знали, що сталося.

– Мій добрий чоловік щойно помер, — тихо видихнула жінка. — Це так?

– Помер, — сказав я.

Півень кричав.

⁵² Як уже зазначено, портери і стауті — це сорти темного пива. У них багато спільного, і розрізнити, де саме портер, а де стаут — не дуже проста справа, хіба що портери є дещо світлішими.

⁵¹ Див.: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/trump>.

Вона відкинулася назад, не зітхнувши, і від глибокого любовного співчуття померла.

Півень кричав.

Півень сипав іскрами зі свого золотого оперення. Він, здавалося, був у екстазі від доброзичливого захоплення. Зістрибнувши з кільця, він велично підійшов до купи старого одягу, де лежав дроворуб, і сів біля нього, немов озброєний прихильник. Потім видав щось на кшталт протяжного, музичного, переможного і останнього крику, з високо задраним горлом, ніби він мав на увазі, що гук піднесе душу дроворуба аж до сьомого неба. Потім по-королівськи він підійшов до ліжка жінки. Ще один вибуховий і радісний крик, сполучений із попереднім.

У дітей блідість перетворилася на сяяння. Їхні обличчя проринали небесним сяйвом крізь сміття і бруд. Вони скидалися на перевдягнених дітей імператорів і королів. Півень заскочив на їхнє ліжко, струснувся і закукурикав, потім ще раз закукурикав, ще раз і ще раз. Він ніби намагався викричати дитячі душі із їхніх виснажених тіл. Він ніби намагався миттєво возз'єднатися з усією цією родиною у вищих сферах. Діти ніби сприяли його зусиллям. Далекі, глибокі, сильні прагнення до звільнення перетворили їх на духів у мене на очах. Там, де вони лежали, я вгледів ангелів.

Діти померли.

Півень тряхнув над ними своїм оперенням. Він загорлав. Тепер це звучало як «Браво! ура! триразове ура! хоп! хоп!». Він вийшов із халупи, і я за ним. Він злетів на гребінь оселі, широко розправив крила, видав одну надприродну ноту й упав до моїх ніг.

Півень помер.

Якщо ви відвідаєте той горбистий край зараз, то побачите біля залізничної колії, якраз під Жовтневою горою, по той бік болота, могильний камінь, не з черепом і кістками, а з викарбуваним на ньому дужим півнем під час кукурикання, підписаний ось як:

О смерте, де твоє жало?

Омогло, де твоя перемога? (курсив мій. — В. М.)

Там лежать дроворуб і його родина разом із синьйором Беневентано. Я поховав їх, поклавши камінь, виготовлений на замовлення. Відтоді я вже ніколи не впадаю у *глибокий сум* (курсив мій. — В. М.)⁵³, а за будь-яких обставин, пізно і рано, кричу безперервним криком.

— Ку-ка-рі-ку!-у-у!-у-у!-у-у!

На такій ноті завершується Мелвіллове оповідання про пошуки мудрого півня, крик якого символізує здатність попри всі негаразди продовжувати життя, а також сповнює його слухачів вірою у можливість подолати найстрашніший із цих негараздів — смерть. На глибоке релігійне значення усього, про що тут розповідалося, вка-

зують слова з Першого послання до Коринфян апостола Павла (1 Кор 15: 55), витесані оповідачем на камені над могилою Меримускового сімейства і дужого та пожадливого філософського півня. У Мелвілла їх наведено за поширеною в англomовному світі «Біблією короля Якова» (*King James Bible*): «O death, where is thy sting? O grave, where is thy victory?». В українських перекладах Біблії порядок і вживання слів дещо інші, зокрема у перекладі Івана Огієнка: «Де, смерте, твоя перемога? Де твоє, смерте, жало?»; у перекладі Пантелеймона Куліша, Івана Нечуй-Левицького і Івана Пулюя: «Де в тебе, смерте, жоло? де в тебе, пекло, побіда?», але у контексті перекладу «Ку-ку-рі-ку!» це не принципово. Натомість дуже важливо, що вище у цьому ж Посланні (1 Кор 15: 52) ідеться також і про важливий для смислу всього оповідання духовий інструмент, зроблений із матеріалу, який не плавиться у вогні (мідь)⁵⁴ і, відповідно, теж може символізувати стійкість щодо смерті. У згаданому вище англійському перекладі, яким скористався Мелвілл, цей рядок звучить так: «In a moment, in the twinkling of an eye, at the last *trump*: for the *trump* shall sound, and the dead shall be raised incorruptible, and we shall be changed» (курсив скрізь мій. — В. М.). Тут ужито як *trump*, так і *trump*; *trump* — це власне інструмент, тобто труба, а *trump* — те, як вона звучить, тобто трубить. В українських перекладах відповідного фрагмента спостерігається тенденція, яку ми помітили у випадку з перекладом слова *trump* у Шекспіровому «Гамлеті» (див. вище): в них згадано як мідний духовий інструмент трубу, так й дерев'яну сурму. Однак розрізнення іменника, який вказує на інструмент, і дієслова, яке вказує на його звучання, відтворюється⁵⁵. Зберігається, звісно, й головне, що символізує звучання цього інструменту, а саме — віра у можливість воскресіння. Наприклад, у перекладі Івана Огієнка⁵⁶: «...раптом, як оком змигнути, при останній *сурмі*: бо *засурмить* вона і мертві воскреснуть, а ми перемінимось!..»; у перекладі Пантелеймона Куліша, Івана Нечуй-Левицького і Івана Пулюя⁵⁷: «У хвилину, у миг ока, за останньою *трубою* — бо *затрубить*, і мертві повстають нетлінними, і ми попеременяємось» (курсив скрізь мій. — В. М.).

⁵⁴ На цій принциповій перевазі міді порівняно із залізом спеціально наголошується у вже згаданому в одній з попередніх виносков оповіданні «Людина-громовідвід» (Melville, 1856a, p. 277).

⁵⁵ Це може служити додатковим аргументом на користь припущення, що в українському перекладі Меримуск має називати свого півня саме Трубою (*Trumpet*), а не Трубочем (*Trumpeter*), тоді як оповідачу говорить, що той саме трубить (*trump*).

⁵⁶ Див.: <https://only.bible/bible/ubio/1co-15/>.

⁵⁷ Див.: <https://bolls.life/UKRK/46/15/>.

⁵³ У Мелвілла: *doleful dumps*. Див. виноску 18.

Отже, безпосередньо для оповідача історія, викладена в «Ку-ку-рі-ку!», завершується триумфом віри і перемогою над смертю. Однак у випадку з автором оповідання, власне Германом Мелвіллом, усе значно складніше. Як влучно зазначив його старший колега і близький приятель Натаніель Готорн, Мелвілл «не може ані вірити, ані відчутти себе комфортно у своїй невірі; і він надто чесний і сміливий, аби не спробувати робити як перше, так і друге» (цит. у: Hawthorne, 1884, р. 135)⁵⁸. Це тонке спостереження детально розвинене у нещодавно опублікованій праці «Ані віруючий, ані невіруючий: скептицизм і віра у малій прозі і поезії Мелвілла» (Cook, 2023). Але йдеться не тільки про ставлення до релігійної віри. Йдеться про сумнівність, фактично, будь-яких переконань. Наприклад, у вже згаданому оповіданні Мелвілла «Веранда» оповідач, захопившись краєвидом на гору, який відкривається з веранди його дому, вирушає на вершину гори в пошуках прекрасної феї, яка, як йому здається, живе там у казковому домі. Однак, діставшись цілі, він зустрічає там лише бідолашну дівчину, яка ховається від нестерпної спеки, сирості або морозів у старій халупі, відчуває себе аж ніяк не озолоченою сонячним світлом, а загубленою у царстві туманів і тіней, і при цьому мріє про життя внизу, в тому самому домі, звідки до неї піднявся захоплений оповідач. Побачивши таке, він вирішує повернутися до себе на веранду і відтоді на пошуки казкових фей і примарного царства світла більш вже нікуди не вирушати, адже те, що мариться у променях ранкового сонця, є ілюзією, натомість «кожної ночі, коли спадає завеса, разом з темрявою з'являється істина» (Melville, 1856a, pp. 28–29).

Подібну інверсію або ширше — перетворення на протилежність — можна зустріти у багатьох інших творах Мелвілла, в яких світло нерідко перетворюється на темряву, віра — на зневіру, надія — на ілюзію або навпаки. Для письма Мелвілла загалом характерне широке застосування різних тропів, зокрема антифразису (самозаперечення, поєднання похвали і осуду), іронії, сарказму, а також метафори, метонімії, оксимо-рона, гіперболи, уособлення тощо. Наприклад, якнайменше два важливі філософсько-іронічні самозаперечення можна знайти у «Дзвіниці» — ще одній історії з тих самих «Оповідок на веран-

ді», які відкриваються щойно розглянутою історією про сходження на гору. В цій історії розповідається, як колись давно в одному місті на півдні Європи архітектор на ім'я Банадона (*Bannadonna*) взявся здивувати своїх сучасників побудовою дзвіниці невиданих раніше розмірів і неймовірної інженерної складності⁵⁹. Спочатку, нібито цілком схвально, в оповіданні зазначено, що він відкинув усі умоглядні конструкції та ірраціональні вірування тих часів, як-от метафізика чи теософія, натурфілософія чи алхімія, і, будучи матеріалістом і практиком, вирішив сягнути своєї мети за допомогою «не логіки, тигля, заклинання, вівтаря, а звичайного верстака і молотка» (Melville, 1856a, pp. 425–426). Однак згодом з'ясовується, що неочікуваний прорахунок звів нанівець усі його плани, і надзвичайно складна інженерна конструкція вбила свого надзвичайно розумного конструктора, тобто, як зазначено наприкінці оповідання: «Так сліпий раб скорився своєму ще сліпшому пану; але цим скоренням знищив його. Так творець був убитий творінням» (Melville, 1856a, p. 431)⁶⁰.

Характерно, що у «Столі із яблуневого дерева», який відкриває однойменний збірник начерків Мелвілла, дружина та обидві дочки оповідача хотіли би бачити останнього виразником певної філософії (Демокритової), позаяк він сам від однозначного її прийняття намагається утриматися (див. особливо: Melville, 1922, p. 44). Загалом можна припустити, що подібна скептична амбівалентність, двосмисленість виявляється універсальним світоглядним принципом, який в тій чи тій формі знаходить прояв не тільки в малій прозі Мелвілла, а й в усій його творчості, наприклад, у романі «Дурисвіт» (Melville, 1857)⁶¹ або вже у самій назві роману «П'єр, або Неоднозначності» (Melville, 1852). Саме в цьому систематичному підважуванні різноманітних тверджень чи переконань, власне, й полягає спе-

⁵⁹ Її прообразом могла стати славетна Кампаніла — дзвіниця собору Святого Марка у Венеції; саме з Кампанілою порівнюють величезну морську скалу в одному з нарисів про Галапагоські острови («Ескантадас, або Зачаровані острови»), що також, як і «Веранда» та «Дзвіниця», увійшли до складу «Оповідок на веранді» (Melville, 1856a, p. 305).

⁶⁰ Наявні в цій ключовій для всього оповідання формулі слова «скорився» (*obeyed*) і «скорення» (*obedience*) звучать як своєрідна інверсія непокори (*disobedience*), за яку виступав Г. Торо. Описане тут скорення пана (*lord*) рабу (*slave*) також дуже сильно нагадує одну із найвідоміших тем філософії І. Гегеля — віртуозно розвинену ним у «Феноменології духу» (1807) діалектику пана та раба (слуги).

⁶¹ «Дурисвіт» — під такою назвою можна знайти згадування цього роману в українській навчально-науковій літературі (див., наприклад: Наливайко & Шахова, 2001, с. 413). Однак в оригінальній назві (*The confidence-man: his masquerade*) є також слово *маскарад*, яке є дуже важливим для загальної характеристики Мелвіллового філософування.

⁵⁸ Подібні висловлювання можна знайти у самого Мелвілла. Один із найвідоміших прикладів — кінець вісімдесяти п'ятої глави «Мобі Діка». В одному з українських перекладів там йдеться про необхідність «ставитися до віри і невіри з однаковою повагою» (Мелвілл, 2018, с. 297). В іншому перекладі — про благочестя і безбожність, і зазначено, що людина «дивиться на те й на те однаково» (Мелвілл, 1984, с. 362).

цифіка його філософії або, якщо точніше, філософського методу або техніки філософування. Мабуть, загальним девізом усієї його філософії міг би стати антифраз до славетного «Без надії таки сподіватися» — «Попри надію таки сумніватися»⁶². Демонстрація цього на матеріалі усієї творчості Мелвілла — окрема, надзвичайно широка і складна тема. Але навіть і здійснений вище розгляд оповідання «Ку-ку-рі-ку! або Радісний крик благородного півня Беневентано» свідчить, що до запропонованого Генрі Торо порівняння філософії з півнем Мелвілл поставився саме так. Філософський півень, про якого мріяв Торо, був суто ранковим птахом, він надавав надію і символізував трансценденталістське пробудження⁶³. Як написав Торо у «Волдені», «...я не збираюся писати оду зневірі. Я хизуватимуся, як півник, що зранку завзято злітає на сідало і співає, щоб побудити сусідів» (Торо, 2020, с. 150). Однак в історії, поданій Мелвіллом, півень співає як удосвіта, так і пізно вночі, своїм трубним криком він оголошує непокору усім негараздам, але скоряється смерті, він є одночасно дуже піднесено-трансцендентальним і дуже приземлено-пожадливым. Історія про нього — це рівною мірою панегірик і некролог, апологія і сатира, сміх і меланхолія, трагедія і комедія, заклик до довіри до себе і скепсис щодо її результативності, сила і безсилля, вульгарний жарт

⁶² Латинською це можна передати як *Contra spem dubito* чи *Contra spem dubitandum est*. Ці варіанти перекладу девізу «Попри надію таки сумніватися» (або «Попри надію сумніваюся») авторці статті запропонувала колежанка — здобувачка кафедри філософії та релігієзнавства НАУКМА і авторка одного із матеріалів, поданих у цьому томі журналу «Наукові записки НАУКМА. Філософія та релігієзнавство», Стефанія Сідорова, за що їй велика подяка.

⁶³ «Волден» завершується так: «Новий день не почнеться, якщо ми не пробудимося. Ще настане день. Сонце — це лише ранкова зоря. КІНЕЦЬ» (Торо, 2020, с. 431).

і метафізичний відчай, оптимізм і песимізм одночасно. І це історія, якій насправді немає і не може бути кінця.

У Мелвілла, взагалі, твердження, яким завершується одне оповідання, цілком може бути підважене в іншому. Наприклад, уже цитоване висловлювання, згідно з яким «кожної ночі, коли спадає завіса, разом із темрявою з'являється істина» (Melville, 1856a, pp. 28–29), могло б підштовхнути його автора вибрати як однозначну альтернативу двосмисленому півню сову, тобто того птаха, якого вважав символом філософії головний антипод Торо — Гегель⁶⁴. Але Мелвілл не такий. Свою серію нарисів про Галапагоські острови він починає максимально похмурими віршованими рядками, з яких випливає, що на цих забутих Богом шматках суші немає місця для жодної історії або філософії, для жодного людського чи хоча б пташиного існування, окрім примарного існування *мертвотної сови* (Melville, 1856a, p. 287)⁶⁵. Прикметно, однак, що за цим ідуть цілих десять доволі розлогих і дуже жвавих нарисів про ці самі острови. І в цьому, знов-таки, вся суть Мелвіллового філософування. Його положення серед філософів схоже на долю представника давньогрецького пантеону Мома. За постійну іронію щодо дій своїх безсмертних колег того вигнали з Олімпа, й відтоді Мом виконує обов'язки бога сатири, але вже не з вершини священної гори, а спустившись до нас, смертних.

⁶⁴ Докладніше про протилежність образів філософії у Гегеля і Торо і можливість їх розглядати як такі, що доповнюють одне одного, див.: (Менжулін, 2020b).

⁶⁵ Цей фрагмент мовою оригіналу:

Darke, dolefull, dreary, like a greedy grave,
That still for carrion carcasses doth crave;
On top whereof ay dwelt the ghastly owl,
Shrieking his balefull note, which ever drave
Far from that haunt all other cheerful fowl,
And all about it wandring ghosts did wayle and howl.

Список посилань

- Горенко, О. (2011). Таємниці Білого Кита. У Г. Мелвілл, *Мобі Дік, або Білий Кит* (Д. Радієнко, Перекл.) (с. 3–16). Фоліо.
- Ковальов, Ю. (1984). Роман про Білого Кита. У Г. Мелвілл, *Мобі Дік, або Білий Кит* (Ю. Лісняк, Перекл.) (с. 5–24). Дніпро.
- Мелвілл, Г. (1977). Біллі Бад, формарсовий матрос (В. Корнієнко, Перекл.). *Всесвіт*, 3, 99–150.
- Мелвілл, Г. (1984). *Мобі Дік, або Білий Кит* (Ю. Лісняк, Перекл.). Дніпро.
- Мелвілл, Г. (2011). *Мобі Дік, або Білий Кит* (Д. Радієнко, Перекл.). Фоліо.
- Мелвілл, Г. (2018). *Мобі Дік, або Білий Кит* (О. Абраменко, О. Яцина, Перекл.). #книголав.
- Менжулін, В. (2020а). Виживуть тільки відлюдники? У Г. Торо, *Волден, або Життя в лісах* (Я. Стріха, Перекл.) (с. 9–49). Темпора.
- Менжулін, В. (2020b). Сова і півень як символи філософування. *Наукові записки НАУКМА. Філософія та релігієзнавство*, 6, 3–13. <https://doi.org/10.18523/2617-1678.2020.6.3-13>.
- Наливайко, Д., & Шахова, К. (2001). *Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму*. Навчальна книга — Богдан.
- Стерн, Л. (2013). *Тристам Шенді* (В. Бойко, Перекл.). Техніка.
- Торо, Г. (2020). *Волден, або Життя в лісах* (Я. Стріха, Перекл.). Темпора.
- Шекспір, В. (1928). *Гамлет, принц Данський* (М. Старицький, Перекл.). Книгоспілка.
- Шекспір, В. (1941). *Трагедія про Гамлета, принца датського* (В. Черевко, Перекл.). Державне видавництво «Мистецтво».
- Шекспір, В. (1986). *Гамлет, принц датський* (Л. Гребінка, Перекл.). У В. Шекспір, *Твори в шести томах*. (Том 5, с. 5–118). Дніпро.
- Шекспір, В. (1991). *Гамлет, принц данський* (Г. Кочур, Перекл.). У Г. П. Кочур, *Друге відлуння: Переклади* (с. 410–540). Дніпро.
- Шекспір, В. (2008а). *Гамлет* (М. Рудницький, Перекл.). Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка.

- Шекспір, В. (2008b). Гамлет (О. Грязнов, Перекл.). У Вільям Шекспір. «Трагедії та хроніки» Книга I («Гамлет», «Отелло», «Макбет»). ТОВ «Задруга». <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=9048>.
- Шекспір, В. (2008с). *Гамлет, принц данський* (Ю. Андрухович, Перекл.). Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».
- Шекспір, У. (1899). *Гамлет, принц данський* (П. Куліш, Перекл.). Українсько-Руська видавнича спілка.
- Arsić, V., & Evans, K. L. (2017). *Melville's philosophies*. Bloomsbury Academic, an imprint of Bloomsbury Publishing Inc.
- Atell, K. (2013). Language and Labor, Silence and Stasis. In J. Frank (Ed.), *A Political Companion to Herman Melville* (pp. 194–228). The University Press of Kentucky.
- Bardowel, M. (2009). Signor Beneventano and Man Inspired: A Symbolist Reading of Melville's "Cock-A-Doodle-Do!". *Renaissance*, 61 (4), 221–234. <https://doi.org/10.5840/renaissance200961425>.
- Bellini, F. (2017). Charity, Melancholy, and the Protestant Ethic in Herman Melville's Bartleby and Cock-A-Doodle-Do!. *L'Analisi Linguistica E Letteraria*, 25 (1), 29–44. <https://www.analisilinguisticaeletteraria.eu/index.php/ojs/article/view/180/>.
- Bohm, A. (2007). Wordsworth in Melville's "Cock-A-Doodle-Do". *Leviathan*, 9 (1), 25–41. <https://doi.org/10.1111/j.1750-1849.2007.01180.x>.
- Burton, R. (1621). *The anatomy of melancholy: what it is, with all the kindes, causes, symptomes, prognostickes, and severall cures of it: in three maine p artitions with their severall sections, members, and subsections, philosophically, medicinally, historically, opened and cut up*. Printed by John Lichfield and James Short, for Henry Cripps.
- Chase, R. V. (1949). *Herman Melville: A Critical Study*. Macmillan and Co.
- Cook, J. A. (2023). *Neither believer nor infidel: skepticism and faith in Melville's shorter fiction and poetry*. Cornell University Press.
- Cook, J. A., & Yothers, B. (2017). *Visionary of the word: Melville and religion*. Northwestern University Press.
- Dillingham, W. B. (1977). *Melville's short fiction, 1853–1856*. University of Georgia Press.
- Dow, L. S. (1999, November 14). Tale of the Bluenoses. *Halifax Herald*. <https://homepages.rootsweb.com/~ecross/Locations/NS/bluenoses.htm>.
- Emery, A. M. (1982). The Cocks of Melville's 'Cock-A-Doodle Doo!' *ESQ: A Journal of the American Renaissance*, 28 (2), 89–111.
- Green, M. B. (1965). *Re-appraisals: some commonsense readings in American literature*. Norton.
- Haliburton, T. C. (1849). *The old judge; or, life in a colony*. Stringer & Townsend.
- Hawthorne, J. (1884). *Nathaniel Hawthorne and His Wife*. In *History of Women* (Vol. 2). Printed at the University Press [J. R. Osgood and Co.].
- Hawthorne, N. (1852). *The Blithedale romance*. Ticknor, Reed, and Fields.
- Johansen, I. (2015). The Crowing of the Cock: Melville's Fantastic Turn in "Cock-A-Doodle-Do!". In *Walking Shadows* (pp. 123–145). https://doi.org/10.1163/9789004303713_006.
- Jonik, M. (2018a). *Herman Melville and the politics of the inhuman*. Cambridge University Press.
- Jonik, M. (2018b). Melville among the Philosophers [Corey McCall and Tom Nurmi (Eds.), *Melville among the Philosophers*, Lexington, 2017, 232 pp., ISBN 9781498536745]. *Notre Dame Philosophical Reviews*. <https://ndpr.nd.edu/reviews/melville-among-the-philosophers/>.
- Mariotti, S. (2013). Melville and the Cadaverous Triumphs of Transcendentalism. In J. Frank (Ed.), *A Political Companion to Herman Melville* (pp. 162–193). The University Press of Kentucky.
- McCall, C., & Nurmi, T. (2017). *Melville among the philosophers*. Lexington Books.
- Melville, H. (1849a). *Mardi: and A voyage thither*. Richard Bentley.
- Melville, H. (1849b). *Redburn: His First Voyage*. Harper & Brothers.
- Melville, H. (1850). *White-Jacket; or, The World in a man-of-war*. Harper and Brothers; R. Bentley.
- Melville, H. (1851). *Moby-Dick, or, The whale*. Harper and Brothers.
- Melville, H. (1852). *Pierre; Or, the Ambiguities*. Harper & Brothers.
- Melville, H. (1853a). Cock-A-Doodle-Do! or, The Crowing of the Cock Beneventano. *Harper's new monthly magazine*, 8, 77–86. https://archive.org/details/sim_harpers-magazine_1853-12_8_43/page/86/mode/2up.
- Melville, H. (1853b). Bartleby, the Scrivener: A Story of Wall Street. *Putnam's Monthly Magazine of American Literature, Science and Art*, II (11–12), 546–557, 609–615.
- Melville, H. (1856a). *The piazza tales* (1st ed.). Dix & Edwards. <https://archive.org/details/piazzatales00melvrich/mode/2up>.
- Melville, H. (1856b). I and my chimney. *Putnam's Monthly Magazine of American Literature, Science and Art*, VII (39), 269–283. https://archive.org/details/sim_putnams-magazine_1856-03_7_39/page/268/mode/2up.
- Melville, H. (1857). *The confidence-man: his masquerade*. Dix, Edwards & Co.
- Melville, H. (1922). *The apple-tree table, and other sketches*. Princeton University Press [etc., etc.]. <https://archive.org/details/appletreetable00melvrich/page/n3/mode/2up>.
- Milder, R. (1997). Explanatory Notes. In Rober Milder (Ed.), *Billy Budd, Sailor and Selected Tales* (pp. 378–381). Oxford UP.
- Moss, S. P. (1968). "Cock-A-Doodle-Do!" and Some Legends in Melville Scholarship. *American Literature*, 40 (2), 192–210. <https://doi.org/10.2307/2923661>.
- Myerson, J., Petrulionis, S. H., & Walls, L. D. (2010). *The Oxford handbook of transcendentalism*. Oxford University Press.
- Oliver, E. S. (1948). "Cock-A-Doodle-Do!" and Transcendental Hocus-Pocus. *The New England Quarterly*, 21 (2), 204–216. <https://doi.org/10.2307/361749>.
- Parker, H. (1970). Melville's Satire of Emerson and Thoreau: An Evaluation of the Evidence. *American Transcendental Quarterly (Hartford, Conn.)*, 7 (1), 61–76.
- Parker, H. (1996). *Herman Melville: a biography*. Johns Hopkins University Press.
- Richardson, R. (2013). The Rooster's Philosophy, or The Gospel According to this Moment. *The Thoreau Society Bulletin*, 282, 1–4. www.jstor.org/stable/43775733.
- Rosenblum, J. (1986). A cock fight between Melville and Thoreau. *Studies in Short Fiction*, 23 (2), 159–167.
- Stein, W. B. (1959). Melville Roasts Thoreau's Cock. *Modern Language Notes*, 74 (3), 218–219. <https://doi.org/10.2307/3040276>.
- Stein, W. B. (1962). Melville's Cock and the Bell of Saint Paul. *Emerson Society Quarterly*, 27, 5–10.
- Thompson, C. E. (2003). Melville's "Cock-A-Doodle-Do!": a case study in bipolar disorder. *ATQ: 19th century American literature and culture*, 17 (1), 43–53. <https://link.gale.com/apps/doc/A99430579/LitRC?u=anon-73e30120&sid=googleScholar&xid=2f8106ba>.
- Thoreau, H. D. (1848). Ktaadn and the Maine Woods. *The Union Magazine of Literature and Art*, 3 (1–5), 29–33, 73–79, 132–137, 177–182, 216–220. <https://digitalcollections.nypl.org/items/bc4b49b0-09fb-0132-ce07-58d385a7bbd0>.
- Thoreau, H. D. (1849a). *A week on the Concord and Merrimack rivers*. J. Munroe and Company; G. P. Putnam.
- Thoreau, H. D. (1849b). Resistance to Civil Government. In Elizabeth P. Peabody (Ed.), *Æsthetic Papers* (pp. 189–211). The Editor and G.P. Putnam.
- Thoreau, H. D. (1854). *Walden; or, Life In the Woods*. Ticknor and Fields.
- Thoreau, H. D. (1862). Walking. *The Atlantic Monthly, A Magazine of Literature, Art, and Politics*, IX (LVI), 657–674. https://archive.org/details/sim_atlantic_1862-06_9_56.

- Thoreau, H. D. (1866). *A Yankee in Canada: with Anti-slavery and reform papers*. Ticknor and Fields.
- Thoreau, H. D. (2013). *Delphi Complete Works of Henry David Thoreau*. Delphi Classics.
- Thoreau, H. D. (2004). *Walden: a fully annotated edition* (J. S. Cramer, Ed.). Yale University Press.

- Yalçın, O. B. (2019). The dichotomy of Melville's Moby Dick: American transcendentalism and anti-transcendentalism. *Atatürk University Journal of Faculty of Letters*, 63, 263–278.
- Young, P. (1993). *The private Melville*. Pennsylvania State University Press.

References

- Arsić, B., & Evans, K. L. (2017). *Melville's philosophies*. Bloomsbury Academic, an imprint of Bloomsbury Publishing Inc.
- Atell, K. (2013). Language and Labor, Silence and Stasis. In J. Frank (Ed.), *A Political Companion to Herman Melville* (pp. 194–228). The University Press of Kentucky.
- Bardowel, M. (2009). Signor Beneventano and Man Inspired: A Symbolist Reading of Melville's "Cock-A-Doodle-Do!". *Renaissance*, 61 (4), 221–234. <https://doi.org/10.5840/renaissance200961425>.
- Bellini, F. (2017). Charity, Melancholy, and the Protestant Ethic in Herman Melville's *Bartleby and Cock-A-Doodle-Do!*. *L'Analisi Linguistica E Letteraria*, 25 (1), 29–44. <https://www.analisilinguisticaeletteraria.eu/index.php/ojs/article/view/180>.
- Bohm, A. (2007). Wordsworth in Melville's "Cock-A-Doodle-Do!". *Leviathan*, 9 (1), 25–41. <https://doi.org/10.1111/j.1750-1849.2007.01180.x>.
- Burton, R. (1621). *The anatomy of melancholy: what it is, with all the kindes, causes, symptomes, prognostickes, and severall cures of it: in three maine p artitions with their severall sections, members, and subsections, philosophically, medicinally, historically, opened and cut up*. Printed by John Lichfield and James Short, for Henry Cripps.
- Chase, R. V. (1949). *Herman Melville: A Critical Study*. Macmillan and Co.
- Cook, J. A. (2023). *Neither believer nor infidel: skepticism and faith in Melville's shorter fiction and poetry*. Cornell University Press.
- Cook, J. A., & Yothers, B. (2017). *Visionary of the word: Melville and religion*. Northwestern University Press.
- Dillingham, W. B. (1977). *Melville's short fiction, 1853–1856*. University of Georgia Press.
- Dow, L. S. (1999, November 14). Tale of the Bluenoses. *Halifax Herald*. <https://homepages.rootsweb.com/~ecross/Locations/NS/bluenoses.htm>.
- Emery, A. M. (1982). The Cocks of Melville's 'Cock-A-Doodle-Do!' *ESQ: A Journal of the American Renaissance*, 28 (2), 89–111.
- Green, M. B. (1965). *Re-appraisals: some commonsense readings in American literature*. Norton.
- Haliburton, T. C. (1849). *The old judge; or, life in a colony*. Stringer & Townsend.
- Hawthorne, J. (1884). Nathaniel Hawthorne and His Wife. In *History of Women* (Vol. 2). Printed at the University Press [J. R. Osgood and Co.].
- Hawthorne, N. (1852). *The Blithedale romance*. Ticknor, Reed, and Fields.
- Horenko, O. (2011). Taiemnytsi Biloho Kyta [Secrets of the White Whale]. In H. Melville, *Mobi Dik, abo Bilyi Kyt [Moby-Dick, or The Whale]* (D. Radiienko, Transl.) (pp. 3–16). Folio [in Ukrainian].
- Johansen, I. (2015). The Crowing of the Cock: Melville's Fantastic Turn in "Cock-A-Doodle-Do!". In *Walking Shadows* (pp. 123–145). https://doi.org/10.1163/9789004303713_006.
- Jonik, M. (2018a). *Herman Melville and the politics of the inhuman*. Cambridge University Press.
- Jonik, M. (2018b). Melville among the Philosophers [Corey McCall and Tom Nurmi (Eds.), *Melville among the Philosophers*, Lexington, 2017, 232 pp., ISBN 9781498536745]. *Notre Dame Philosophical Reviews*. <https://ndpr.nd.edu/reviews/melville-among-the-philosophers/>.
- Kovalov, Yu. (1984). Roman pro Biloho Kyta [Novel on the White Whale]. In H. Melville, *Mobi Dik, abo Bilyi Kyt [Moby-Dick, or The Whale]* (Yu. Lisniak, Transl.) (pp. 5–24). Dnipro [in Ukrainian].
- Mariotti, S. (2013). Melville and the Cadaverous Triumphs of Transcendentalism. In J. Frank (Ed.), *A Political Companion to Herman Melville* (pp. 162–193). The University Press of Kentucky.
- McCall, C., & Nurmi, T. (2017). *Melville among the philosophers*. Lexington Books.
- Melville, H. (1977). Billi Bad, formarsovyi matros [Billy Budd, Foretopman] (V. Korniienko, Transl.). *Vsesvit*, 3, 99–150 [in Ukrainian].
- Melville, H. (1984). *Mobi Dik, abo Bilyi kyt [Moby-Dick, or The Whale]* (Yu. Lisniak, Transl.). Dnipro [in Ukrainian].
- Melville, H. (2011). *Mobi Dik, abo Bilyi kyt [Moby-Dick, or The Whale]* (D. Radiienko, Transl.). Folio [in Ukrainian].
- Melville, H. (2018). *Mobi Dik, abo Bilyi kyt [Moby-Dick, or The Whale]* (O. Abramenko, O. Yatsyna, Transl.). #knyholav [in Ukrainian].
- Melville, H. (1849a). *Mardi: and A voyage thither*. Richard Bentley.
- Melville, H. (1849b). *Redburn: His First Voyage*. Harper & Brothers.
- Melville, H. (1850). *White-Jacket; or, The World in a man-of-war*. Harper and Brothers; R. Bentley.
- Melville, H. (1851). *Moby-Dick, or, The whale*. Harper and Brothers.
- Melville, H. (1852). *Pierre; Or, the Ambiguities*. Harper & Brothers.
- Melville, H. (1853a). Cock-A-Doodle-Do! or, The Crowing of the Cock Beneventano. *Harper's new monthly magazine*, 8, 77–86. https://archive.org/details/sim_harpers-magazine_1853-12_8_43/page/86/mode/2up.
- Melville, H. (1853b). *Bartleby, the Scrivener: A Story of Wall Street*. *Putnam's Monthly Magazine of American Literature, Science and Art*, II (11–12), 546–557, 609–615.
- Melville, H. (1856a). *The piazza tales* (1st ed.). Dix & Edwards. <https://archive.org/details/piazzatales00melvrch/mode/2up>.
- Melville, H. (1856b). I and my chimney. *Putnam's Monthly Magazine of American Literature, Science and Art*, VII (39), 269–283. https://archive.org/details/sim_putnams-magazine_1856-03_7_39/page/268/mode/2up.
- Melville, H. (1857). *The confidence-man: his masquerade*. Dix, Edwards & Co.
- Melville, H. (1922). *The apple-tree table, and other sketches*. Princeton University Press [etc., etc.]. <https://archive.org/details/appletreetable00melvrch/page/n3/mode/2up>.
- Menzhulin, V. (2020a). Vyzhyvut tilky vidliudnyky? [Will only hermits survive?]. In H. Toro, *Volden, abo Zhyttia v lisakh [Walden; or, Life in the Woods]* (Ya. Strikha, Transl.) (pp. 9–49). Tempora [in Ukrainian].
- Menzhulin, V. (2020b). Sova i piven yak symvoly filosofuvannia [An Owl and a Rooster as Symbols of Philosophizing]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiia ta relihieznavstvo*, 6, 3–13. <https://doi.org/10.18523/2617-1678.2020.6.3-13> [in Ukrainian].
- Milder, R. (1997). Explanatory Notes. In Rober Milder (Ed.), *Billy Budd, Sailor and Selected Tales* (pp. 378–381). Oxford UP.
- Moss, S. P. (1968). "Cock-A-Doodle-Do!" and Some Legends in Melville Scholarship. *American Literature*, 40 (2), 192–210. <https://doi.org/10.2307/2923661>.
- Myerson, J., Petrulionis, S. H., & Walls, L. D. (2010). *The Oxford handbook of transcendentalism*. Oxford University Press.

- Nalyvaiko, D., & Shakhova, K. (2001). *Zarubizhna literatura XIX storichchia. Doba romantyzmu* [Foreign literature of the 19th century. The Age of Romanticism]. Navchalna knyha — Bohdan [in Ukrainian].
- Oliver, E. S. (1948). “Cock-A-Doodle-Do!” and Transcendental Hocus-Pocus. *The New England Quarterly*, 21 (2), 204–216. <https://doi.org/10.2307/361749>.
- Parker, H. (1970). Melville’s Satire of Emerson and Thoreau: An Evaluation of the Evidence. *American Transcendental Quarterly* (Hartford, Conn.), 7 (1), 61–76.
- Parker, H. (1996). *Herman Melville: a biography*. Johns Hopkins University Press.
- Richardson, R. (2013). The Rooster’s Philosophy, or The Gospel According to this Moment. *The Thoreau Society Bulletin*, 282, 1–4. www.jstor.org/stable/43775733.
- Rosenblum, J. (1986). A cock fight between Melville and Thoreau. *Studies in Short Fiction*, 23 (2), 159–167.
- Shekspir, U., & (1899). *Hamlet, prynts danskyi* [Hamlet, Prince of Denmark] (P. Kulish, Transl.). Ukrainsko-Ruska vydavnycha spilka [in Ukrainian].
- Shekspir, V. (1928). *Hamlet, prynts Danskyi* [Hamlet, Prince of Denmark] (M. Starytskyi, Transl.). Knyhospylka [in Ukrainian].
- Shekspir, V. (1941). *Trahediia pro Hamleta, pryntsa datskoho* [Tragedy about Hamlet, Prince of Denmark] (V. Cherevko, Transl.). Derzhavne vydavnytstvo “Mystetstvo” [in Ukrainian].
- Shekspir, V. (1986). Hamlet, prynts datskyi [Hamlet, Prince of Denmark] (L. Hrebinka, Transl.). In V. Shekspir, *Tvory v shesty tomakh. Tom 5* [Writings in 6 vols., V. 5] (pp. 5–118). Dnipro [in Ukrainian].
- Shekspir, V. (1991). Hamlet, prynts danskyi [Hamlet, Prince of Denmark] (H. Kochur, Transl.). In H. P. Kochur, *Druhe vidlunnia: Pereklady* [The second echo: Translations] (pp. 410–540). Dni-pro [in Ukrainian].
- Shekspir, V. (2008a). *Hamlet* [Hamlet] (M. Rudnytskyi, Transl.). Vydavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].
- Shekspir, V. (2008b). Hamlet [Hamlet] (O. Hriaznov, Transl.). In Viliam Shekspir, *Trahedii ta khroniky. Knyha I (“Hamlet”, “Otello”, “Makbet”)* [Tragedies and chronicles. Book I (“Hamlet”, “Othello”, “Macbeth”)]. TOV “Zadruha”. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=9048> [in Ukrainian].
- Shekspir, V. (2008c). *Hamlet, prynts danskyi* [Hamlet, Prince of Denmark] (Yu. Andrukhovych, Transl.). Vydavnytstvo “A-BA-BA-HA-LA-MA-HA” [in Ukrainian].
- Stein, W. B. (1959). Melville Roasts Thoreau’s Cock. *Modern Language Notes*, 74 (3), 218–219. <https://doi.org/10.2307/3040276>.
- Stein, W. B. (1962). Melville’s Cock and the Bell of Saint Paul. *Emerson Society Quarterly*, 27, 5–10.
- Stern, L. (2013). *Tristram Shendi* [Tristram Shandy] (V. Boiko, Transl.). Tekhnika [in Ukrainian].
- Thompson, C. E. (2003). Melville’s “Cock-A-Doodle-Do!”: a case study in bipolar disorder. *ATQ: 19th century American literature and culture*, 17 (1), 43–53. <https://link.gale.com/apps/doc/A99430579/LitRC?u=anon~73e30120&sid=googleScholar&xid=2f8106ba>.
- Thoreau, H. D. (1848). Ktaadn and the Maine Woods. *The Union Magazine of Literature and Art*, 3 (1–5), 29–33, 73–79, 132–137, 177–182, 216–220. <https://digitalcollections.nypl.org/items/bc4b49b0-09fb-0132-ce07-58d385a7bbd0>.
- Thoreau, H. D. (1849a). *A week on the Concord and Merrimack rivers*. J. Munroe and Company; G. P. Putnam.
- Thoreau, H. D. (1849b). Resistance to Civil Government. In Elizabeth P. Peabody (Ed.), *Æsthetic Papers* (pp. 189–211). The Editor and G.P. Putnam.
- Thoreau, H. D. (1854). *Walden; or, Life In the Woods*. Ticknor and Fields.
- Thoreau, H. D. (1862). Walking. *The Atlantic Monthly, A Magazine of Literature, Art, and Politics*, IX (LVI), 657–674. https://archive.org/details/sim_atlantic_1862-06_9_56.
- Thoreau, H. D. (1866). *A Yankee in Canada: with Anti-slavery and reform papers*. Ticknor and Fields.
- Thoreau, H. D. (2004). *Walden: a fully annotated edition* (J. S. Cramer, Ed.). Yale University Press.
- Thoreau, H. D. (2013). *Delphi Complete Works of Henry David Thoreau*. Delphi Classics.
- Toro, H. (2020). *Volden, abo Zhyttia v lisakh* [Walden; or, Life in the Woods] (Ya. Strikha, Transl.). Tempora [in Ukrainian].
- Yalçin, O. B. (2019). The dichotomy of Melville’s Moby Dick: American transcendentalism and anti-transcendentalism. *Atatürk University Journal of Faculty of Letters*, 63, 263–278.
- Young, P. (1993). *The private Melville*. Pennsylvania State University Press.

Vadym Menzhulin

THE IMAGE OF PHILOSOPHY IN HERMAN MELVILLE’S STORY COCK-A-DOODLE-DO! OR, THE CROWING OF THE NOBLE COCK BENEVENTANO

The work of the outstanding American writer Herman Melville (1819–1891) is widely acknowledged for its profound philosophical depth. It parallels various philosophical and religious traditions, works, figures, ideas, etc. However, the author’s philosophical position remains insufficiently researched. Among his works, one key in this regard is the short story “Cock-A-Doodle-Do! or, The Crowing of the Noble Cock Beneventano” (1853). It offers Melville’s feedback on a few ideas of such representatives of American transcendentalism as Ralph Waldo Emerson (1803–1882) and Henry David Thoreau (1817–1862), with a particular focus on Thoreau’s analogy likening the purpose of philosophy to the crowing of a rooster. This story is almost completely unknown in Ukraine. Trying to reconstruct Melville’s view on Thoreau’s idea, the author recreates the context of creating “Cock-A-Doodle-Do!”, reviews available scholarly literature, and renders a technical translation of the narrative into Ukrainian. Throughout this process, the author provides commentary and clarifies its connection to ideas of Thoreau and Emerson, works by other authors, additional pieces by Melville, his biography, and related topics. The textual and intertextual analysis highlights the limitations of a common point of view whereby “Cock-A-Doodle-Do!” is only a piece of satire aimed

exclusively at discrediting transcendentalism and the image of philosophy proposed by Thoreau. The author suggests that the story manifests Melville's general attitude characteristic of his work overall and his philosophical method of philosophizing technique grounded in consistent skepticism towards any beliefs, convictions, and assertions, including those held by oneself. The systematic application of this method reveals universal ambivalence. Accordingly, Melville's reflections on Thoreau's idea of cockcrowing as a metaphor for philosophy reveal both critical and apologetic dimensions.

Keywords: Philosophy, history of philosophy, American philosophy, American transcendentalism, history of ideas, intellectual history, biographical approach, philosophy and literature, textual and intertextual analysis, text interpretation, hermeneutics, philosophical translation, skepticism, faith, self-reliance, disobedience, Henry David Thoreau, Ralph Waldo Emerson, Herman Melville.

Матеріал надійшов 03.03.2024

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)